Goran Crnković

ADMINISTRATIVNO-TERITORIJALNO USTROJSTVO UPRAVNIH I SUDBENIH OBLASTI U ISTRI U VRIJEME NJENE POLITIČKE INTEGRACIJE 1797—1825.

SADRŽAJ

Uvod 191
Upravno i sudsko uređenje za vrijeme prve austrijske vladavine (1787—1805) 193
Upravni provizorij i postupno uvođenje austrijskog upravnog i sudskog sustava 193
Reforme u upravi i sudstvu 1800. godine i uspostava kotara 198
Steffaneove reforme i upravno-teritorijalne preustrojbe 1804. godine . . 203
Upravno i sudsko uređenje za vrijeme francuske vladavine (1805—1813) . . 204
Period privremene uprave i priključenje francuskog dijela Istre Kraljevini Italiji (1805—1809) 204
Istra u sklopu Ilirskih pokrajina (1809—1813) — teritorijalno ustrojstvo i ujednačavanje upravnog i sudbenog uređenja 210
Upravno i sudsko uređenje za vrijeme druge austrijske vladavine — do uspostave istarskog okružja (1813—1825) 214
Restauracija stare uprave i reforme u upravi i sudstvu 1814 i 1815. godine 214
Administrativno-teritorijalne mijene od 1816. do uspostave Istarskog okružja 1825. godine 222
Umjesto zaključka 224
The System of Administrative and Judicial Districts in Istria in the Period of the Integration of that Area from 1797 to 1825. 226

UVOD

Godine 1797. počinje nova era istarske povijesti, jednako kao i za sve zemlje što su bile u sklopu bivše Mletačke Republike. Propašću te državne tvorevine sve su one uvučene u koloplet evropskih zbivanja što su ih pokrenuli francuska revolucija i Napoleonovi ratovi. No, u svakoj od njih to ima i neka specifična značenja. Za Istru je bitno da tom godinom, poslije gotovo tisućljetne razdrobljenosti i podijeljenosti, ulazi u doba administrativnog ujedinjenja.

Početak tog razdoblja obilježen je nestankom nekih negativnih faktora koji su priječili prirodan razvoj njenih gospodarskih snaga i, primjereno tome, društvenih odnosa. Prvo, Istra je izišla iz sklopa jednoga državnog sustava koji je, okamenivši svoje društveno-političke i gospodarske funkcije, očitovao malo prilagodbenih sposobnosti na početku industrijske ere i velikih društvenih potresa što su zahvatili evropski svijet i dospjela u sklop država što su se i prije francuske revolucije pokazale sposobnijima za promjene i prilagođavanja novim produkcijskim odnosima i novim socijalno-političkim trendovima općenito. Drugo, ukinuta je gotovo 200 kilometara duga međudržavna granica što je neprirodno dijelila mali istarski prostor, koja je atomizirala ionako složene etnikume, koja je drobila njene prirodno-geografske resurse i prednosti, priječila naravni razvoj proizvodnih snaga, odvajajući mletačku Istru od njezina prirodnog zaleđa, a austrijsku Istru od njenih najbližih prirodnih luka.

Već sama činjenica da je Istra 1797. godine ušla u sklop samo jedne države označava veliku povijesnu prekretnicu i dostatan je razlog da se obilježi kao jedna od najvažnijih njenih povijesnih cezura, vremenska međa koja markira njen ulazak u novu eru razvoja kao jedinstvena administrativna cjelina.

Cijelo razdoblje 1797—1825. treba u Istri tretirati kao prijelazno doba u kojem sve nutarnje administrativno-teritorijalne mutacije imaju karakter provizorija. No sve te kratkoročne upravne i sudbene mijene,[1] uzevši ih za-

[1] O upravnim i sudbenim mijenama u Istri od pada Venecije do Stadionove administrativne reforme, kao o posebnom povijesnom i tematskom problemu pisali su stariji talijanski historičari: Pietro KANDLER, Geografia amministrativa d'Istria, *L'Istria*, Trst 1846, br. 35—44; Bernardo BENUSSI, Pola nelle sue istituzioni municipali dal 1797 al 1918, *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* (dalje AMSI), vol. 35, Poreč 1923, str. 1—60; Francesco COMBI, *Saggio Storico-statistico della costituzione de'Comuni nell'Istria ex Veneta dai tempi più remoti fino il presente*, rukopis, *Historijski arhiv Rijeka* (dalje: HAR),

jedno, imaju veliko političko značenje jer su elementi procesa likvidacije feudalnih političkih struktura i začeci njihove preobrazbe u temeljni ustroj građanske države. Zato te mijene imaju veliko značenje, zato one daju pečat cijelome razdoblju, te ono upravo po njima ima naredne bitne značajke. To je

— faza u kojoj Istra, izgubivši karakter graničarskog područja (jednako mletačkoga kao i austrijskoga), dobiva ustrojstvo nutarnje državne pokrajine;

— faza u kojoj se organi lokalne vlasti počinju formirati poglavito kao organi državne vlasti, kao izvršna tijela sveposezajuće birokratske države;

— faza u kojoj se u Istri počinje vršiti izjednačavanje lokalnih političkih zajednica te među njima postupno nestaju razlike što proistječu iz specifičnih njihovih municipalnih prava izraženih u mjesnim statutima i iz njihova različita statusa kao trgovišta, vojnoposadnih, tvrđavskih uporišta i običnih seoskih zajednica;

— faza u kojoj se počinje ukidati feudalno ustrojstvo političke vlasti na istarskom tlu, iako će feudalni odnos u agraru još dugo prevladavati na istarskoj socijalnoj sceni;

— faza u kojoj je Istra uklopljena u ustrojstvo jedinstvenih birokratskih državnih sustava koji negiraju i zatiru tradicionalne oblike lokalne samouprave, među kojima nisu samo dotrajale i preživjele političke strukture plemićkih tijela u gradovima nekadašnje mletačke Istre, nego i samoupravni oblici u seoskim zajednicama, u kojima su se sve do tada, primjerice na području istarske Liburnije, očuvali ostaci hrvatskoga državnopravnog političkog sustava;

— i naposljetku faza u kojoj se još ne očituju svi aspekti političkih, pravnih, međunacionalnih, socijalno-ekonomskih i drugih odnosa što će se u Istri razviti do i nakon njezina konstituiranja u političko-pravnu cjelinu koja ima svoje posebno predstavničko tijelo, ali se mogu pratiti klice razvojnih komponenti tih procesa.

Fond Zemaljskog sabora Istra, svežanj 1005, str. 49. Niz značajnih podataka i dokumenata objavljen je i u radovima: Francesco SALATA, *Il diritto d'Italia su Trieste e l'Istria*, Torino 1915, str. 1—150; Francesco SALATA, L'ultimo secolo, *Parenzo per l'inaugurazione del nuovo Palazzo del Comune*, Poreč 1910, str. 252—282; Giovanni VESNAVER, *Dal protocollo del Governo provvisorio dell'Istria dell'anno 1799*, Kopar 1888, str. 1—66; Giovanni de VERGOTTINI, La fine del dominio napoleonico in Istria, *AMSI*, vol. 38/1, Poreč 1926, str. 95—105; Giovanni QUARANTOTTI, *Trieste e l'Istria nell'eta napoleonica*, Firenze 1954, str. 356. Među suvremenim istraživačima valja istaknuti radove G. Netta, među kojima osobito: Giovanni NETTO, Vicende amministrative della regione Giulia nel periodo napoleonico (1797—1814), *AMSI*, 20/21 n. s., Trst 1972—1973, str. 281—331. Među hrvatskim povjesnicima značajne rezultate pri istraživanju upravnih i pravnih mutacija u Istri polučio je u svojim radovima Bernard STULLI, *Istarsko okružje 1825—1860*, Pazin—Rijeka 1984, 130 str.; i Bernard STULLI, Oko pripadnosti Kvarnerskih otoka 1848/49. i 1861. god., *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu* 25, Pazin—Rijeka 1982, str. 315—324.

UPRAVNO I SUDSKO UREĐENJE ZA VRIJEME PRVE AUSTRIJSKE VLADAVINE (1797—1805)

Upravni provizorij i postupno uvođenje austrijskog upravnog i sudskog sustava

Austrijsko vrhovništvo nad cijelim Istarskim poluotokom započelo je nakon sedmodnevne kampanje u lipnju 1797. godine, tijekom koje je carska vojska zaposjela sve gradove bivše mletačke Istre.[2] Okupacija je bila najavljena[3] i obznanjena kao privremena dok se međunarodnim ugovorom, primjereno rezultatima tajnih pregovora u Leobenu, trajno ne riješi pravni status pokrajine. Car Franjo II, kako je predviđeno i tajnim napucima za privremenu okupaciju mletačke Istre,[4] proglašen je zaštitnikom (protektorom) okupiranih pokrajina. Organizacija privremene uprave u okupiranoj pokrajini povjerena je prvotno *Carskoj i kraljevskoj pokrajinskoj komisiji za Istru, Dalmaciju i Albaniju* (»Ces. reg. aulica commissione per l'Istria, Dalmazia ed Albania«), koja je privremeno u funkciji središnje vlasti, u čije nadležnosti pripadaju uprava, financije i sudstvo. Povjerenikom (Ces. reg. Commissario) za civilne poslove imenovan je grof Raimund Thurn (Raimondo Della Torre)[5], koji je kao predsjedatelj pokrajinske komisije odgovoran izravno bečkoj Dvorskoj kancelariji. Thurn je u carevo ime na čelo pokrajine postavio *Privremenu pokrajinsku vladu* u Kopru (Cesareo regio governo provinciale provvisorio dell'Istria Veneta), povjerivši pokrajinsku administraciju barunu Filipu Rothu[6], carskom službeniku s naslovom ravnatelja i savjetnika (»preside e consigliere«). Vlada je Ukazom o privremenoj organizaciji 24. lipnja 1797. godine (Editto di provvisoria organizzazione)[7] određena kao tročlano tijelo koje se sastoji od ravnatelja i dvojice prisjednika (assessori).

Na temelju odredaba Kampoformijskog mira, kojim je pravno sankcionirano postojeće stanje na bivšim mletačkim posjedima, vladar je, ediktom

---

[2] U tekstu će se najčešće upotrebljavati termin »bivša mletačka Istra«, zbog njegove teritorijalne određenosti. Isp. Miroslav BERTOŠA, Model »pobijeđenih« ili historija kao »ancilla politicae«: između prošlosti i perspektive, *Problemi sjevernog Jadrana* 4, Rijeka 1982, str. 38, bilješka 1.

[3] F. SALATA, *Il diritto d'Italia*..., n. dj., str. 13, Istruzioni secrete per l'occupazione »provvisoria« del'Istria.

[4] Isto.

[5] Furlanski grof Raimund de Thurn bio je od 1771. godine vrhovni kapetan goričke i gradiške gospoštije. Nakon imenovanja za carskog i kraljevskog opunomoćenog povjerenika za Istru, Dalmaciju i Albaniju, od 10. lipnja 1797. godine boravi u bivšoj mletačkoj Istri, gdje u lipnju i prvoj polovici srpnja organizira rad privremene uprave. Dvorska kancelarija mu 15. srpnja povjerava zadaću organiziranja uprave u Dalmaciji, te Thurn 14. kolovoza prelazi iz Trsta u Zadar. U Dalmaciji, gdje je kao komesar vršio svu civilnu vlast, boravi do 18. srpnja 1799. godine, kada je razriješen te dužnosti. O njegovu djelovanju u Dalmaciji vidi Vjekoslav MAŠTROVIĆ, *Razvoj sudstva u Dalmaciji u 19. stoljeću*, JAZU, Zagreb 1959, str. 21—40.

[6] Franjo Filip de Roth, visoki bečki dvorski službenik, od 1782. godine boravi u Trstu, gdje obavljajući razne upravne poslove promiče i provodi upravne i gospodarske koncepcije jozefinizma. Značajan je njegov rad na sastavljanju Austrijskog pomorskog zakonika. Nakon imenovanja za savjetnika Privremene uprave, ostaje na njezinu čelu sve do reorganizacije uprave u ožujku 1804. godine. Uskoro zatim umire (u Trstu 3. 4. 1804).

[7] *Osservatore triestino*, 1797, br. 57, 24. 6. 1797.

od 24. ožujka 1798. godine, zauzete oblasti pripojio svojim nasljednim zemljama, pozivajući se na svoja baštinska prava. »Zaštita« je time pravno preinačena u »gospodstvo« (sovranità) iako se u vladarskom naslovu u svim službenim dokumentima i dalje dopisivala i prva atribucija.[8] Novim dekretom od 31. ožujka 1798. godine (»Organizzazione di Venezia, teraferma e Dalmazia«),[9] u novostečenim zemljama potvrđena je njihova naslijeđena, unutrašnja, upravo-teritorijalna podjela. Tim odredbama nisu samo utvrđene povijesne granice istarskih gradova, općina i gospoštija, nego je i konzervirana postojeća podijeljenost Istarskog poluotoka uslijed koje je i u zajedničkoj državi onemogućeno ujedinjavanje ili pak ujednačavanje njihovih upravnopravnih sustava. O nakani vladajućih u Beču da se sačuva postojeća upravna podvojenost poluotoka svjedoči i činjenica da za sve vrijeme tzv. prve austrijske vladavine nad bivšom mletačkom Istrom nije za njihov stari, habsburški dio Istre, donesena nijedna uredba kojom bi se, primjereno reformama u novostečenom dijelu, regulirao njen dotadanji upravni, sudbeni ili teritorijalni ustroj.

Glavna zadaća pokrajinske komisije kojoj je povjerena organizacija privremene uprave u okupiranoj pokrajini bila je da, primjereno smjernicama i dobivenim napucima[10], supstituira ukinute mletačke državne organe. Ne pripremajući, dakle, korjenite reforme, nova vlast je mogla nastupati brzo i djelotvorno. Tek jedan dan nakon konačnog posvoja pokrajine (18. 6. 1797) Thurn je u Kopru objavio dekret o privremenom ustrojstvu općine.[11] Dekretom se ukida uprava preostala iz vremena mletačke vlasti[12], te utemeljuje nova uprava s odgovarajućim kompetencijama. Funkcija bivšeg podestata više se ne povjerava jednoj osobi, odnosno austrijskom komesaru, nego su njene nadležnosti podijeljene i takve prenesene na novoustrojene organe. Političke i gospodarske atribucije kakve je ranije imao podestat prepuštene su *Političko-gospodarskom ravnateljstvu* (Direzione politico-economica)[13], tročlanom tijelu, podređenom izravno pokrajinskoj komisiji. Sudbene zadaće podestata rješavao je otada *Privremeni prvostepeni sud* (Tribunale provvisorio di prima istanza). U prvoj naredbi u bivšoj mletačkoj Istri o utemeljenju upravne i sudske vlasti nema odredbi o izmjenama sudbenog postupka, te se i dalje sudovalo prema odredbama utvrđenim gradskim statutom i pravnim običajima mletačkog vremena. Za krivične slučajeve odluke prvostepenog suda potvrđivao je *Privremeni drugostepeni sud* (Tribunale provvisorio di seconda istanza), kasnije Prizivno sudište (Tribunale d'Appellazione di Capodistria), koji je preuzeo nadležnosti koparskog magistrata.

---

[8] *HAR*, Spisi privremenog austrijskog gubernija 1797—1799, sign. K-1, svež. 1, spisi 18. 7. 1797. i dalje. Vidi i B. BENUSSI, *Pola* ..., n. dj., str. 6.

[9] *HAR*, zbirka okružnica, oglasa i plakata, sign. K-5, kutija 13. Organizzazione di Venezia, terraferma e Dalmazia. Dekret je objavljen 1. ožujka 1798, a njime se potvrđuju granice i upravno-pravne jurisdikcije od 1. siječnja 1796. godine.

[10] *HAR*, F. COMBI, n. dj., str 10.

[11] *Osservatore triestino*, 14. 7. 1797, br. 56, str. 807.

[12] Mletačka uprava je ukinuta iako je de facto prestala funkcionirati još prije ulaska austrijskih trupa u Kopar. Neke bivše mletačke državne službe su pod istim nazivom kasnije ponovo uspostavljene, tako neke vojne službe u Poreču, Vodnjanu i Buzetu — dakako ne više kao mletačke, nego austrijske službe (vidi bilj. 29).

[13] U dokumentima iz prvih mjeseci austrijske uprave češće je nazivano samo »političko ravnateljstvo«. Isp. *HAR*, Registro di Provincia Istria, Tribunale provisori, sign. K-1, knj. 1, spisi str. 1. i dalje (nije numerirano).

Prizivni sud kao vrhovni sud bivše mletačke Istre vrši i nadzornu vlast nad prvostepenim sudovima. Ta odredba priprema niže sudove na nove organizacijske mjere i propise koji će doći, a koji u stvari znače postepeno ograničavanje prava i privilegija autonomnih komuna. Dvostepenost, prizivni postupak, u velikoj će mjeri ograničavati sudsku samovolju lokalnih vlasti. Privremeni drugostepeni sud imao je i upravne nadležnosti kao najviši vladin administrativni organ. U obavljanju upravne funkcije, drugostepenom sudu predsjeda komesar, odnosno, nakon uspostave pokrajinske vlade, vladin savjetnik. Podređen je izravno Dvorskoj kancelariji u Beču, kojoj je svakog tjedna slao na uvid detaljne zapisnike o poslovanju (protocollo). Komesar Thurn je, dakle, iako upućen u proces odvajanja sudske vlasti od upravne, koji je bio u toku i u austrijskim zemljama[14], poštivao direktivu da ih ne odvaja i da što je moguće više sačuva upravnu strukturu, tim više što se radikalna reorganizacija vlasti mogla bez otpora izvršiti jedino postupno i oprezno.

Neki od novouspostavljenih organa vlasti u Kopru, koji je ostao upravna središnjica pokrajine, imali su, primjereno tome, nadležnosti i nad cijelim njenim područjem. Organizacija državnih organa na nivou grada ili općine sastojala se pak od tri tijela: političko-gospodarskog, sudbenog i sanitarnog. Funkcije prvih dvaju tijela, od kojih je prvo trebalo usmjeravati politički rad u općini, a drugo provoditi sudovanje, bile su usko povezane, kako zbog nedovoljno određenih kompetencija, tako i osobom političko-ekonomskog ravnatelja (dirigente politico-economica), koji je istodobno bio i predsjednik suda (giudice dirigente). Podjele vlasti i organa u potpunosti u tome još nema, nego je to jedinstvena vlast, samo kao novo dolazi paralelno isticanje sudstva u imenu, radu i nadležnosti, isto kao i pri formiranju drugostepenog suda, koji je u sastavu vrhovne pokrajinske vlasti. Sudska vlast, prema tome, ni na razini općine nije odvojena od upravne, te obje vlasti vrše iste osobe pod različitim naslovom.

Od rujna 1797. godine u Kopru opstoji i *Zdravstveno ravnateljstvo*, također tročlano tijelo, u čijoj nadležnosti nije samo briga o čistoći i zdravlju u općini već i niz drugih komunalnih zaduženja, poput brige o održavanju mjesne luke.[15] Ono je ostalo podložno višoj sanitarnoj upravi u Veneciji (Superior tribunale sanitario).

Ovakav sustav uprave kakav je sistematiziran i proveden u Kopru instaliran je tijekom lipnja i do kraja srpnja u svim većim gradovima pokrajine. Mrežu prvostepene vlasti željelo se ujednačiti, ali tako da ne izazove bilo kakvu uzbunu. Proces uspostave novih upravnih i sudbenih organa i njegova djelatnog uhodavanja još nije dovoljno istražen jer je za spoznaju svih njegovih specifičnosti potrebno sustavno proučavanje zbivanja u svakom pojedinom slučaju. U sudskim zapisnicima i zapisnicima Privremene uprave u Kopru[16] nalazimo podatke koji pokazuju da su na proces uspostave novih upravnih organa nerijetko utjecale mjesne posebnosti, modificirajući tako predviđeni obrazac lokalne uprave. Na neke varijetete općinske uprave utje-

[14] Isp. V. MAŠTROVIĆ, n. dj., str. 39, i Ivan BEUC, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj* (1527—1945), Zagreb 1969, str. 210. i dalje.

[15] *HAR*, Spisi Privremenog austrijskog gubernija, sign. K-1, sv. 1, i Tribunale provisori, Buzet, sign. K-1, knj. 1.

[16] Isto.

cala je vjerojatno i spomenuta povezanost upravnih i sudbenih vlasti. Tako su u Motovunu sve do 1798. godine sve upravne i sudbene funkcije u nadležnosti istog tijela, prozvanog Političko-gospodarski sud (Tribunale politico-economico). U nekim općinama koje nisu imale rang municipaliteta, poput Oprtlja i neko vrijeme Izole, Umaga i Milja, upravno-pravne funkcije preuzima jedinstven organ nazvan jednostavno *Mjesno nadleštvo* (Superiorità locale)[17]. Takav je naziv nosila i novouspostavljena uprava pulske općine. Kada bi ona zasjedala u funkciji prvostepene sudbenosti (sudac ravnatelj, dva suca porotnika, tajnik i kancelist), imala bi naziv Tribunale di prima istanza col nome di Superiorità locale.[18] Dvije susjedne općine, pučanstvom među najmanjima u Istri, Sveti Lovreč i Vrsar (koji je dobio i rang municipaliteta), dobile su jedinstveno političko-gospodarsko ravnateljstvo i zajednički sud. I nakon razdvajanja ovih mjesnih uprava ostao im je zajednički sudac ravnatelj (giudice dirigente).[19] U istom odnosu bile su i općine Labin i Plomin, ali je u njihovu slučaju to baštinjeno iz prethodnog vremena. U Piranu i Rovinju funkciju političko-gospodarske uprave do administrativnih reformi 1800. godine obavljao je samo jedan ravnatelj, koji je ujedno predsjedao općinskom vijeću.

U unutrašnje ustrojstvo općinske uprave novo vrhovništvo nije unosilo nikakve izmjene, prepuštajući mjesnoj samoupravi slobodno obavljanje političkih i gospodarskih poslova, a sačuvala je, s nebitnim preinakama, i sve upravno-pravne institucije i njihove posebnosti. Već spomenutim dekretom od 31. ožujka 1798. i poslije ediktom o amnestiji od 20. ožujka 1799. godine[20] potvrđena su i sva municipalna prava istarskih komuna i političko ustrojstvo kakvo je bilo pod mletačkom vlašću. Zadržana je i razdioba upravnih jedinica na četiri osnovne kategorije: gradove, općine te više i niže gospoštije.[21] Neke su općine proglašene municipalitetima[22], ali je broj samoupravnih općina (19) i gospoštija sa samostalnim, patrimonijalnim sudstvom (12) ostao isti kao za mletačke uprave.

U gradovima su se zadržala plemićka vijeća, znatno proširena uključivanjem novih članova iz staleža pučana[23], ali s prerogativima ograničenim na vođenje mjesne uprave.[24] Ulazak znatnog broja pučana u gradska i općinska vijeća, nakon izjednačenja u građanskim pravima,[25] osobito u općinama gdje je zbog malobrojnosti plemićkih obitelji i ranije bilo otežano funkcionira-

---

[17] *HAR*, Spisi Privremenog austrijskog gubernija, sign. K-1, svež. 1, spis 23. 8. 1797. G. QUARANTOTTI, n. dj., str. 78, daje pojednostavljenu sliku organizacije uprave u bivšoj mletačkoj Istri, tj. onakvu kakva je stvarno postojala tek nakon 1799. godine.

[18] *HAR*, Tribunale provisori, Buzet, sign. K-1, knj. 1.

[19] *HAR*, Spisi Privremenog austrijskog gubernija, sign. K-1, svež. 1, inv. br. 206 f. br. 256.

[20] *HAR*, F. COMBI, *n. dj.*, str. 4.

[21] P. KANDLER, *n. dj.*, 16—17, 28. 3. 1846.

[22] P. Kandler, *n. dj.*, 51—52, 15. 8. 1846. Tako Vrsar i Vodnjan.

[23] U Poreču je malobrojno plemstvo poneko mjesto u vijeću moralo prepustiti i pučaninu. Vidi *HAR*, Spisi Privremenog austrijskog gubernija, K-1, svež. 2, 16. 6. 1799. Isp. i Goran CRNKOVIĆ, Administrativno-teritorijalno ustrojstvo upravnih i sudbenih oblasti u Istri 1797—1825, godine i mijene na Poreštini, *Zbornik Poreštine* 2, Poreč 1987, str. 194.

[24] O genezi funkcije gradskog vijeća u Istri u vrijeme mletačke vlasti vidi časopis *L'Istria*, 28. 3. 1846. 16—17.

[25] B. BENUSSI, Pola..., n. dj., str. 11.

nje mjesne uprave (Novigrad, Motovun i dr.),[26] predstavljao je znatno proširenje baze općinske administracije i posvemašnu demokratizaciju u vođenju i odlučivanju o mjesnim poslovima. U Piranu i Rovinju ovaj je korak k demokratizaciji mjesne uprave učinjen još prije dolaska austrijskih trupa, kada je, nakon raspuštanja Velikog vijeća, na općem zboru izabrana nova gradska uprava — Gradsko poglavarstvo (Magistrato civico dei dieciotto) kao predstavničko tijelo svih gradskih slojeva, na koje su prenesene sve nadležnosti bivšeg vijeća.[27] Nova je uprava ovim vijećima ostavila sve statutarne funkcije iz nadležnosti dotadašnjeg vijeća ukoliko nisu bile inkopatibilne s nadležnostima novouspostavljenih sudbenih organa. Vezu s upravom pokrajine predstavljao je političko-gospodarski ravnatelj (direttore), koji je, kako je već rečeno, bio i predsjednik općinskog vijeća.

Pravo izbora funkcionara za sve novoustrojene službe preuzela je na sebe pokrajinska uprava. Na taj način one su predstavljale značajnu sponu u centralizaciji uprave, a istodobno je njihov izbor izmaknut utjecaju »građanskog strančarenja«.[28] Općinska vijeća birala su jedino izvršitelje u službama nižeg ranga, poput sudskog pisara i bilježnika političko-gospodarskog ravnateljstva, koji su većim dijelom i isplaćivani iz općinskih blagajni, ali je i njihov izbor morala potvrditi državna uprava.

Uz nove državne, upravne i sudbene organe, u pokrajini su tijekom austrijske uprave zadržane i sve gradske službe naslijeđene iz mletačkog vremena. Iz dokumenata naslovljenih pokrajinskoj vladi u Kopru vidi se da je uprava vojnim i pomoćnim vojnim službama dodjeljivala znatnu potporu, upravljajući se vjerojatno činjenicom da je početkom austrijske uprave u Istri boravilo malo regularnih vojnih jedinica. Iz pokrajinske blagajne potpomagana je i služba gradskog topnika, zatim: capitani delle ordinanze (u Poreču, Motovunu, Vižinadi, Buzetu i dr.), capitano degli ingegneri (Poreč), capitano de schiavi (ovaj je naslov omogućavao suđenje, tj. mirenje u sitnijim seoskim sporovima), capi comestabli, pa i gobernatore degli armi, kojega nalazimo u Poreču sve do francuske uprave, iako izvor navodi da od te službe nema nikakve materijalne koristi.[29] Neki su namještenici, poput gradskih redara, namjesto državne potpore uživali stanovite beneficije, tj. bili su oslobođeni nekih državnih nameta. Na istarskom je Krasu austrijska uprava zadržala i službu valputa ili kraskog kapetana (»Capitano del Carso«), državnog namještenika s vojnim, upravno-financijskim i sudskim funkcijama.[30] Posljednji valput, Juraj Furlanić, bio je dekretom u srpnju 1797. imenovan i prisjednikom Privremenog prvostepenog suda u Buzetu,[31] ali mu je i nadalje ostavljena kompetencija valputa, te je za tu službu primao određenu novčanu naknadu što se isplaćivala iz pokrajinske blagajne.[32]

---

[26] G. NETTO, Istria Veneta nell'anagrafe del 1766, *AMSI*, vol. 23, n. s, 1975, str. 265.

[27] B. BENUSSI, *Storia documentata di Rovigno*, Trst 1977, str. 198—203. Magistratu u Rovinju uprava je potvrđena dekretom od 6. srpnja 1797. godine.

[28] B. BENUSSI, Pola..., n. dj., str. 11.

[29] *HAR*, Spisi Privremenog austrijskog gubernija, K-1, svež. 1, 7. 7. 1799. i 8. 7. 1799.

[30] O službi valputa u Istri vidi opširno: Danilo KLEN, Valput u Istri, *Zbornik Historijskog instituta JAZU* 3, Zagreb 1960, str. 299—315.

[31] Pietro STANCOVICH, *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*, Kopar 1888, str. 398. Dekret o Furlanićevu imenovanju izdan je 21. srpnja 1797.

[32] D. KLEN, Valput..., n. dj., str. 315. Furlaniću je ostavljena i počasna titula »Colonello del Carso«, koju je dobio još za vrijeme mletačke vlasti.

Proces smjene vlasti protekao je u bivšoj mletačkoj Istri, kako je očevidno iz spisa privremene austrijske uprave,[33] bez radikalnih promjena u kadrovskoj strukturi uprave i sudstva. Nova vlast, naime, nije bila sumničava prema »moralno-političkoj« podobnosti bivših mletačkih službenika, jer ih redovito postavlja na slične ili im pak potvrđuje nove službe. To se jednako odnosi na reprezentativne primjere najviših upravnih i sudskih činovnika u pokrajini (Giannandrea Dalla Zonca) kao i na mjesne izborne funkcionere. Tako, primjerice, navodimo prvu odliku Rothove vlade o premještanju službenika: upravnik Kaštela u Vrsaru prelazi kao prisjednik na prvostepeni sud u Poreč a njegov predšasnik u toj službi postaje bilježnik porečke Političko-gospodarske uprave.[34] Do znatnijih promjena u kadrovskoj politici, osobito u odnosu na lokalnu administraciju i sudstvo, nije došlo ni za kasnije francuske uprave. Profesionalni se funkcionari i dalje novače uglavnom iz plemičkih krugova. Iskustvo i vještina u obavljanju tih poslova očito je bilo odlučnije svojstvo od političkog uvjerenja.[35]

Reforme u upravi i sudstvu 1800. godine i uspostava kotara

Ediktom od 1. veljače 1800. godine na novostečenom su području pokrenute nove upravne reforme[36], potaknute potrebom za jeftinijom, jednostavnijom i ujednačenijom upravom. Odbačeno je do tada neotuđivo načelo o potpunoj uzajamnoj političkoj neovisnosti općina, te je njihovim udruživanjem učinjen prvi korak u izgradnji piramidalne upravne strukture. Općine su ostale jednake u broju i prostranstvu, ali su udružene u *sedam kotareva (dipatimento)* (vidi prilog 1!). Unutar kotarskih međa bile su inkorporirane i sve gospoštije. To je bila uredba formalnog učinka jer je 12 gospoštija ovog dijela Istre zadržalo patrimonijalnu upravu i sudstvo. Kotarevi su nosili nazive po glavnom mjestu (Kopar, Buzet, Piran, Poreč, Rovinj, Pula i Labin), a u svakom od njih je — kao najviše kotarsko upravno-političko tijelo, koje komunicira izravno s vladom u Kopru — ustanovljena *Političko-gospodarska uprava.* »Mirnom administarcijom kojom se nisu žurno nametali novi običaji i stečenim pravima potiskivala mjesna prava«, kako rad Rothove uprave ocjenjuje talijanski povijesnik Vergottini,[37] nije se moglo a ni kanilo sustavno ukloniti postojeću rascjepkanost. Ipak, uspostavom novih upravno-teritorijalnih jedinica — kotareva — upravna jurisdikcija njihovih sjedišta znatno se proširila. Osnovna zadaća kotarskih uprava bila je održavanje javne sigurnosti, nadzor nad radom općina te provođenje naloga viših organa vlasti. Osim ovih dirigiranih zadataka u njihovu je nadležnost spadala i skrb za gospodarski razvoj, neki upravno-financijski poslovi

[33] *HAR,* Spisi Privremenog austrijskog gubernija, K-1, svež. 1, 2. Akti o imenovanju novih činovnika koje je postavljala nova uprava mnogobrojni su i nisu numerirani. Vremenski raspon njihova izdavanja je od 1797. do kraja 1799. godine.

[34] *HAR,* Spisi Privremenog austrijskog gubernija, K-1, svež. 2, 10.7. do 19. 10. 1799. *HAR,* Tribunale provisori, K-1, knj. 1, 19. 1799. do 1. 1. 1804.

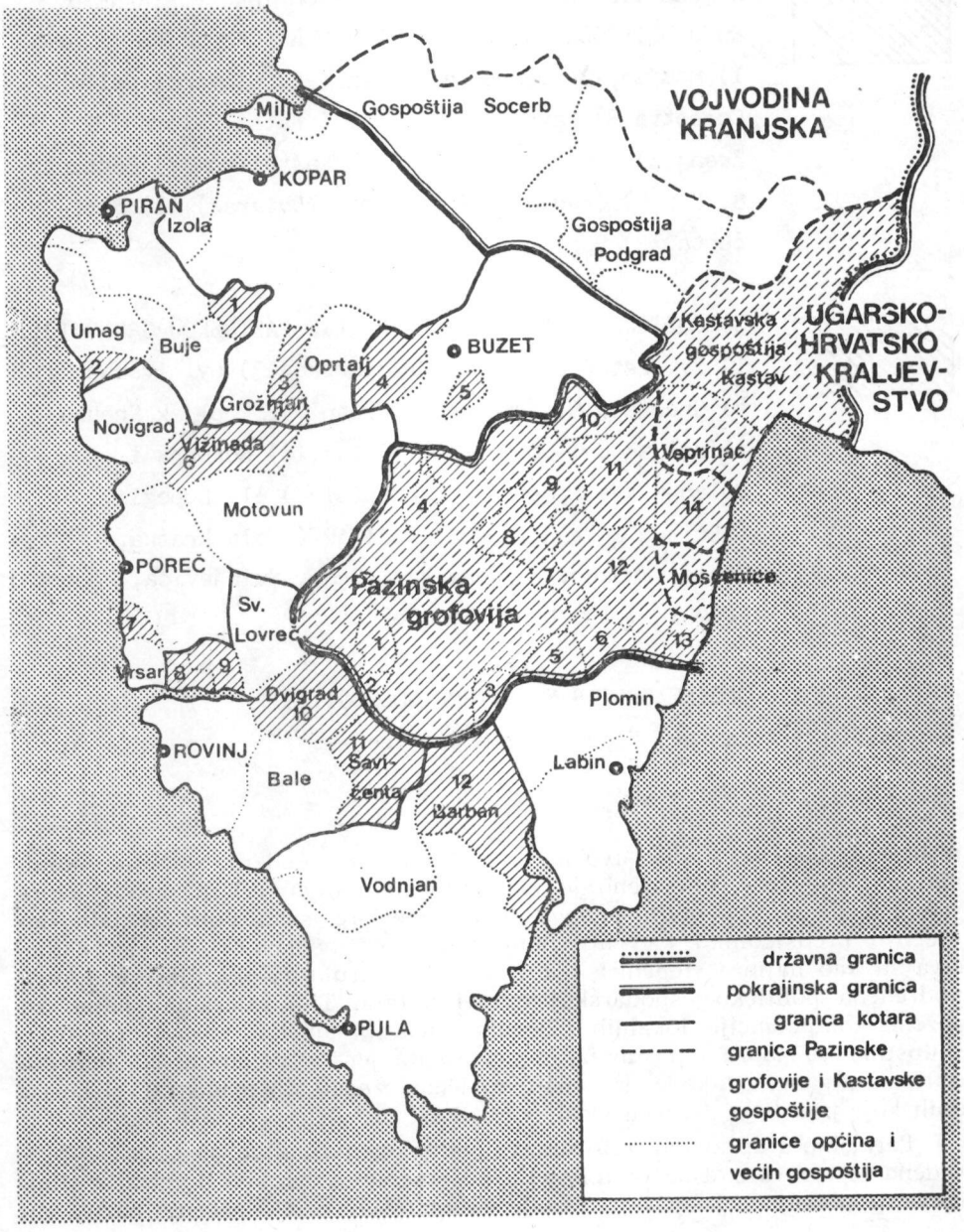
[35] *HAR,* Ilirske provincije, K-1, sv. 1, godina 1811.

[36] *HAR,* K-5, kutija 13, sačuvan je prijepis dokumenta na njemačkom jeziku.

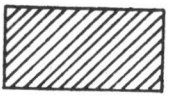
[37] G. de VERGOTTINI, n. dj., str. 98: »... un periodo di placida amministrazione, sollecita di non urtare in modo troppo palese diritti acquisiti di casta e constuetudini locali e specialmente di non offendere il caratere nazionale degli abitanti.«

Prilog 1:

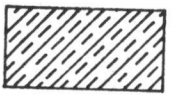
UPRAVNO-TERITORIJALNA PODJELA ISTRE NAKON USPOSTAVE KOTAREVA 1800. GOD. ZA tzv. PRVE AUSTRIJSKE UPRAVE U BIVŠOJ MLETAČKOJ ISTRI

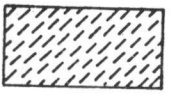
Dodatak prilogu 1:

GOSPOŠTIJE SA SAMOSTALNOM UPRAVOM INKORPORIRANE U NOVO USTROJENE KOTAREVE BIVŠE MLETAČKE ISTRE
1) Momjan, 2) Lovrečica i Ivan (S. Giovanni della Cornetta, 3) Završje, 4) Kostel (Petra Pelosa) i Zrenj, 5) Račice, 6) Vižinada s Kaštelirom, 7) Funtana, 8) Lim, 9) Gradina, 10) Kanfanar (Dvigrad), 11) Savičenta, 12) Barban

GOSPOŠTIJE UPRAVNO SUBORDINIRANE PAŽINSKOJ GROFOVIJI
1) Sv. Petar u Šumi, 2) Krajcarbreg, 3) Sv. Ivanac, 4) Grdoselo, 5) Šumberg, 6) Kršan, 7) Škopljak, Krbune i Tupljak, 8) Gologorica, 9) Paz, 10) Gorenja i Dolenja Vas i Semić (Mahrenfels), 11) Lupoglav (Boljun i Vranja), 12) Kožljak (Mala Kraska, Čepić, Jasenovik, Nova Vas, Brdo, Sušnjevica, Posert i Gromnik), 13) Brseč, 14) Lovran

OPĆINE UNUTAR KASTAVSKE GOSPOŠTIJE
Kastav, Veprinac i Mošćenice

te briga o školstvu i zdravstvu na području kotara. Vođenje općinske administracije od 1800. povjereno je jednoobraznom organu koji nosi i jedinstveni naziv *Mjesno političko nadleštvo* (Superiore locale politico), odnosno njegovu predsjedniku kao mjesnom političkom poglavaru. Mjesna nadleštva su kao najniža stepenica u hijerarhiskoj strukturi pokrajinske uprave podređena političko-gospodarskoj upravi kotara. Tim mjerama znatno su sužene kompetencije lokalnih izbornih tijela (plemićka vijeća i općinske skupštine) u izboru i postavljanju magistrata jer su prenesene na državne upravne organe, a također su smanjene i nadležnosti tih magistrata u korist onih koje postavlja državna vlast.

Paralelno s upravnom reformom i podijelom pokrajine na kotareve provedena je i nova sudska organizacija.[38] Njena je svrha bila preciznije stupnjevanje postupka, jasno određivanje kompetencija i izjednačenje naziva su-

[38] Vidi bilj. 36.

dova. Pri općinskim mjesnim nadleštvima sudbenu zadaću je obavljalo *sumarno sudište — sommarietà*. Njega su činila tri suca: sudac (giudice sommario) i dva prisjednika. Nadležnosti su mu bile ograničene na rješavanje građanskih sporova male vrijednosti (do 120 lira). Priziv se ulagao prvostepenom kotarskom sudu (sudbenom stolu), a ukoliko je vrijednost bila manja od 50 lira sudilo se besprizivno. Uz navedenu građansku sudbenost ovo sudište ima nadležnost istražnog organa pri krivičnim postupcima. U krivičnim postupcima i upravnim predmetima ima i dužnost predlaganja odluke, čije donošenje spada u nadležnost kotarskog suda.

U svakom je kotarskom sjedištu pri političko-gospodarskoj upravi djelovao *Prvostepeni sudbeni stol* (Tribunale di prima istanza). Sastojao se od suca ravnatelja (direttore) i dva prisjednika (assesori) te tajnika, kancelara (protocollista) i pisara. Iako je jedan od sudaca redovito političko-gospodarski ravnatelj, podjela poslova među sucima izvršena je tako da se sudski poslovi obavljaju odvojeno od upravno-političkih. Ovaj sud nadležan je za građanske sporove i krivične predmete na području kotara. U njegovoj je nadležnosti i tjedna kontrola rada sumarnih sudišta.

Najviša sudska instanca u pokrajini, *Prizivni sud u Kopru*, rješavala je utoke podnesene na odluke prvostepenih sudova. Izgleda da je dosta dugo nadležnost tog suda bila nejasna, te se mnoge stranke u privatnopravnim pa i krivičnim predmetima obraćaju izravno na tu instancu.[39] U revizijskom postupku Prizivni sud je od sistematizacije 1798. godine[40] podređen Višem kasacionom sudu u Veneciji (Supremo Tribunale Revisorio di Venezia) kao trećestepenom sudu u građanskim i krivičnim sporovima, a od 1804. godine Apelacionom sudu u Klagenfurtu.[41] U Kopru je kao neprijepornoj administrativnoj središnjici ovog dijela poluotoka bilo i sjedište prvostepenog suda s posebnim naldežnostima za sve fiskalne, financijske, urbarijalne i vjerske sporove[42] na području pokrajine.

Godine 1800. od Prizivnog suda u Kopru izdvojen je *Krivični sud* (Giudizio criminale di prima istanza) te kao posebna pravna institucija premješten u Poreč. Okružnicom iz lipnja 1800. godine[43] uzdignut je u državni sud s ovlastima prijekog suda za suzbijanje razbojništva na cestama. Ovaj sud je imao ingerencije i na područjima patrimonijalne sudbenosti. U okružnici se uspostavljanje tog suda u Poreču obrazlaže boljim smještajem »zbog blizine većeg broja zločinaca«,[44] ali je za njegov smještaj u Poreču odlučan zacijelo bio središnji položaj ovoga grada u razvučenom prostoru bivše mletačke Istre.[45] Utemeljenjem tog suda krivična je sudbenost oslobođena utjecaja lokalnih vlasti, te tako i onih uvjeta uslijed kojih je krajem mletačke

[39] Vidi *HAR*, Tribunale provisori, K-1, knj. 1. Tako je Prizivni sud iz Kopra vraćao Prvostepenom sudu u Buzetu brojne predmete koji su spadali u njegovu nadležnost (14. 1. 1798, 9. 3. 1798, 24. 8. 1978. itd.).

[40] *HAR*, K-5, kutija 3.

[41] *HAR*, F. COMBI, n. dj., str. 16.

[42] Pod pojmom vjerskih sporova podrazumijevaju se sporovi vezani uz određene kompetencije crkvene organizacije (bračni sporovi, crkvenoimovinski sporovi i sl.).

[43] *HAR*, K-5, kutija 14, okružnica na talijanskom jeziku od 23. lipnja 1800. godine.

[44] Isto.

[45] 1804. godine sud je premješten u Kopar.

uprave opadao njen institucionalni autoritet.[46] Nadležnost Krivičnog suda u Poreču predstavljala je, nakon uspostave kotarskih sudova, drugi značajan korak u ograničavanju općinske sudbene autarkičnosti. Njegovim ustrojstvom ukinuta je jurisdikcija u krivičnim postupcima koja je 1797. ostavljena općinskim upravno-pravnim organima. Odnosnom odredbom, kojom se utvrđuje nadležnost i postupak Krivičnog suda, utvrđena je i dužnost sumarnih sudaca da obavljaju istražne radnje za krivična djela koja se dogode na njihovu području.[47] Porečki Krivični sud bio je i prvo istarsko sudište u potpunosti, tj. u nadležnosti, u financijama i u naslovu odvojeno od uprave. Presude tog sudišta mogle su se osporiti na Prizivnom sudu u Kopru. U slučaju revizije nadležan je bio viši sud u Beču.

Posebne nadležnosti u sudbenom sustavu pokrajine imao je i sud u Buzetu. Na njega su prenesene sudbene nadležnosti bivšeg rašporskog kapetana te su na njemu vođeni postupci u svezi s čuvanjem i iskorištavanjem šuma. Počeo je poslovati kao privremeni sud u srpnju 1797. godine[48], a od 1800. godine nosi naziv Prvostepenog kotarskog suda. Ravnatelj suda bio je istodobno i šumski nadzornik (ispetore sopra i boschi) za cijelu pokrajinu, podložan izravno upravi u Kopru.[49]

Postupnost i opreznost u uvođenju novina u administraciju i sudstvo austrijska je uprava iskazala osobito u sporoj primjeni austrijskih zakona i propisa vezanih za rad suda. Iako je nakana Rothove vlade bila da sustavnim mjerama istarsko sudstvo postepeno približi stanju kakvo je bilo u drugim austrijskim zemljama, do uvođenja novih zakona i propisa za sudstvo dolazi tek od siječnja 1798. godine. Do tada su pri sudovanju vrijedili isključivo zakoni i norme sudskog postupka i poslovanja naslijeđeni iz mletačkog vremena.[50] Od 1798. godine uvodi se austrijski krivični zakonik, tj. »Austrijski zakonik zločina i kazni i krivičnog postupka« (»Il Codice sopra i delitti e le pene e la procedura criminale Austriaca«).[51] Uz to su za krivične predmete uvedene i neke posebne procesualne nadopune. Tako sudovi u krivičnim postupcima nisu više prihvaćali anonimne već samo potpisane prijave, i to uz obvezatnu specifikaciju dokaza o navodima.[52] Za građanske sudove uvodi se u bivšu mletačku Istru »Sudski red«, odnosno propisi za građanski parnički postupak, koji su bili na snazi u austrijskim nasljednim zemljama (»Regolamento generale della procedura giudiziaria per le cause civili«).[53]

---

[46] B. BENUSSI, Pola..., n. dj., str. 17.

[47] Vidi bilj. 43.

[48] *HAR*, Spisi Privremenog austrijskog gubernija, Tribunale provisori, Buzet, K-1, knj. 1, 17. 7. 1797.

[49] Isp. Danimo KLEN, Mletačka eksploatacija istarskih šuma i obvezan prevoz drveta do luke kao specifičan državni porez u Istri od 15, do kraja 18. stoljeća, *Problemi sjevernog Jadrana* 1, Rijeka 1963, str. 222.

[50] Ukoliko nisu bili derogirani nekom od prethodnih uredbi Privremene uprave. Usp. i časopis *L'Istria*, 1844, br. 34.

[51] *HAR*, F. COMBI, n. dj., str. 18.

[52] *HAR*, F. COMBI, n. dj., str. 19.

[53] Isto. Puni naslov zbirke zakona glasi: »Regolamento generale della procedura giudiziaria per la cause civili da osservarsi nelle seguenti Provincie Boemia, Moravia, Silesia, Austria Superiore ed Inferiore, Stiria, Carantia, Carniola, Gorizia, Gradisca, Trieste, Tirolo ed Austria anteriore«. Ova zbirka zakona nije u bivšu mletačku Istru uvedena u cjelini, nego su preko okružnica i proglasa uvedeni neki njezini dijelovi. *HAR*, K-5, kutije 1, 5 i 14.

Steffaneove reforme i upravno-teritorijalne preustrojbe 1804. godine

Nakon mira u Lunevillu (9. 2. 1801), kojim su Austriji potvrđeni posjedi stečeni mirom u Campoformiu, pa tako i posjed bivše mletačke Istre, kanila je uprava pokrajine poduzeti nove korake u izgradnji unutrašnje administracije. Ta je zadaća bila povjerena novom komesaru bivših mletačkih zemalja barunu Francescu Marii di Carnea Steffaneu, koji je proglasom izdanim na dan inauguracije (1. 10. 1801) navijestio opsežan rad na stabilizaciji administracije. Nove su se mjere, međutim, odnosile isključivo na organizaciju i funkcioniranje uprave u nekim istarskim gradovima. Glavni rezultat Steffaneovih reformi[54] bilo je *jačanje gradskog vijeća*, kako proširenjem funkcija i vraćanjem nadležnosti koje je imalo staro vijeće iz vremena Serenissime[55], tako i znatnim uvećanjem broja njegovih članova, kooptiranih isključivo iz redova bogatijih pučana. U Poreču je u Gradsko vijeće uključeno čak petnaest novih članova, tako da je broj pučana znatno premašio plemiće, dajući time vijeću značenje stanovitog pučkog predstavništva.[56] U Piranu i Rovinju pak, gdje su odranije funkcionirala prava pučka predstavništva, gradski magistrati, popunjavana na općim izborima, ta je demokratska institucija zamijenjena starim gradskim vijećem[57], u koje su osim virilista (plemića) u većem broju ušli i pučani, ali primljeni prema imovinskom cenzusu. U svakom od ta dva grada vijeće izabire odbor — *Općinski savjet* (Consulta) — koji upravlja gospodarskim poslovima općine. Savjet je izabirao *Glavarsko predstavništvo* (Deputazione sindacale), egzekutivno tijelo koje se sastojalo od tri adiministratora (sindaca), birana ponaosob na tri godine. U njihovoj je nadležnosti, osim brige o administrativnim prihodima, bila i organizacija opskrbe u općinama.[58]

Tijekom proljeća 1804. godine austrijska uprava je pripremila temeljite promjene u upravi bivše mletačke Istre. Njihova osnovna zadaća bila je da pripajanjem ove oblasti tršćanskoj pokrajini omogući izravnije funkcioniranje državnih organa i pospješi »asimilaciju« istarskog administrativnog sustava u jednoobrazni državni sistem. Tako je u ožujku 1804. godine ukinuta Privremena pokrajinska vlada, a u travnju oformljena *Tršćansko-istarska uprava*.[59] Kopar postaje sjedištem novoimenovanog *Istarskog kapetanata* (circolare), ali gubi atribute političke središnjice u korist Trsta, čije jurisdikcije nakon antičkih vremena prvi put sežu prema istarskom poluotoku. Radi efikasnijeg funkcioniranja egzekutivne vlasti nova uprava u tri istarska središta, Poreču, Rovinju i Puli, osniva okružna povjerenstva kao predstavničke organe tršćanske uprave.

---

[54] *L'Istria*, Editto dello Steffaneo, br. 15, 1852. Usp. Carlo COMBI, *Porta Orientale*, 1859, III, str. 249.

[55] B. BENUSSI, Pola..., n. dj., str. 19.

[56] F. SALATA, L'ultimo secolo..., n. dj., str. 257.

[57] O Steffaneovim reformama G. QUARANTOTTI, n. dj., str. 98, iznosi: »Convinto de quel tenace conservatore ch'egli era, che il miglior rimedio fosse quello di ritornare all'antico...«

[58] Editto dello Steffaneo, *L'Istria* 1852, br. 15. Odluke za Piran postale su pravosnažne 1. siječnja 1802.

[59] *Osservatore triestino*, 6. 3. 1804, br. 21, str. 385.

Kao što smo vidjeli, iako je Istra 1797—1805. u sklopu iste države, njen nutarnji upravni i sudbeni sustav ostaje u biti razdvojen, te se u tom pogledu jasno luči stari austrijski dio Istre u kojemu nema nikakvih mijena i bivši mletački dio s vrlo umjerenom i postupnom prilagodbom novome državnom sistemu.

UPRAVNO I SUDSKO UREĐENJE ZA VRIJEME FRANCUSKE VLADAVINE (1805—1813)

U vrijeme francuske vlasti u Istri jasno se luče dva razdoblja: *prvo*, 1805—1809, razdoblje francuske vojne uprave, zatim priključenje francuskog dijela Istre Kraljevini Italiji i u svezi s tim mijenjanje unutarnjeg ustrojstva vlasti po francuskom uzoru; *drugo*, 1809—1813, razdoblje priključenja cijele Istre Ilirskim pokrajinama (1809—1811) i uvođenje jedinstvenog ustrojstva vlasti na tom području (1811—1813).

Period privremene uprave i priključenje francuskog dijela Istre Kraljevini Italiji (1805—1809)

Diktirajući mir u Bratislavi poslije pobjede kod Austerlitza, Napoleon dolazi u posjed nekadašnjega mletačkog teritorija na istočnoj strani Jadrana.[60] U kasnu jesen 1805. godine, po francuskoj okupaciji, još u metežu smjene vlasti, uvedena je *Središnja privremena uprava za Istru* (»Governo provvisorio centrale dell'Istria«) za francuski dio Istre sa sjedištem u Kopru.[61] Njena je osnovna zadaća bila da do trajnog rješenja pravnog statusa pokrajine omogući funkcioniranje postojećih organa uprave i sudova. Primjereno tome, Uprava je izdala proglas kojim potvrđuje rad i funkcije mjesnih nadleštava i organizaciju i nadleštva sudova u pokrajini.[62] No, ova je uprava bila kratka vijeka i već nakon dva tjedna poručnik Seras imenovao je novu *Privremenu upravu* (»Governo provvisorio«),[63] sastavljenu od osoba najvećeg francuskog političkog povjerenja. Uprava se sastojala od šest vijećnika (consiglieri) iz raznih istarskih općina[64] i predsjednika Angela Calafatia, pripadnika tajne demokratske grupe i vodećeg koparskog frankofila.[65] Upravi su pridodani zdravstveni predstojnik i pokrajinski inženjer, a u siječnju 1806. još i financijski nadzornik te redarstveni povjerenik. U Kopru, koji ponovo postaje administrativnim središtem poluotoka, zadržale su se i sve državne institucije iz vremena austrijske uprave: Pokrajinska blagajna, Političko ravnateljstvo, Građanska uprava s dvojicom naizmjeničnih pretora i Vojno zapovjedništvo na čelu s pukovnikom. Od prvostepenih sudova u pokrajini zadržani su jedino oni u Kopru i Poreču, te su područja njihovih jurisdikcija

[60] *Recueil de lois, decretes et reglements*, vol. 8, str. 388, čl. 4.
[61] G. Quarantotti, n. dj., str. 131.
[62] Isto. Proglas je objavljen 28. 11. 1805. godine.
[63] Proglas o imenovanju nove uprave 6. prosinca 1805, objavljen je u časopisu *Gazzetta di Trieste*, 16. 12. 1805, br. 102.
[64] I u novoj je upravi svih šest vijećnika bilo plemićkog roda.
[65] O političkom usponu i karijeri ovog zanimljivog lika, rodom i porijeklom s otoka Hvara, u talijanskoj historiografiji postoji više radova. Usp. G. QUARANTOTTI, n. dj., str. 103.

uvećana prostorom onih koji su ukinuti. Zadržane su i funkcije i nadležnosti sumarnih sudišta. Radi vođenja revizionog postupka u Kopru je utemeljena *Reviziona komisija,* koja privremeno zamjenjuje sud treće instance (predsjeda joj predsjednik Uprave Calafati). Mrežu političke uprave u pokrajini činili su i dalje politički ravnatelji u bivšim kotarskim mjestima a u općinama mjesni poglavari ili sumarni suci.

U veljači 1806. provedena je reforma pokrajinske uprave. Dekretom potkralja Talijanske Kraljevine Eugena Beauharnaisa[66] od 1. veljače 1806.[67] ukinuta je Privremena uprava, a upravna vlast u pokrajini povjerena *Građanskom poglavarstvu* (»Magistrato civile«). U Poglavarstvu se našlo mjesta za sve članove bivše Uprave, a predsjeda mu Angelo Calafati. Ono postavlja šest *povjerenika* (»delegati di Governo«), na koje su prenesene nadležnosti ukinutih političko-ekonomskih ravnatelja u šest bivših kotarskih sjedišta. U Kopru je utemeljeno i posebno *Financijsko nadzorništvo,* koje svoje poslove i administraciju vodi odvojeno od ostale uprave. Izdvojena je i uprava izvršnih upravnih organa te je utemeljeno pokrajinsko *Redarstveno povjerenstvo* sa samostalnom administracijom.

Napoleonovim dekretom od 30. ožujka 1806. godine[68] službeno je proklamirano pripajanje bivših mletačkih zemalja *Kraljevini Italiji.* Tako je poslije Venecije i Beča postao i Milano glavni grad nove države kojoj pripada i bivša mletačka Istra. Istra je, kao i drugi bivši mletački teritoriji, već i prije pripojenja, po nekim ranijim odredbama, u upravnom smislu i u sudskoj organizaciji ovisna o Kraljevini Italiji. To se prije svega odnosi na uredbu kojom je potkralj Italije imenovan kraljevskim namjesnikom bivših mletačkih zemalja, na temelju koje je mogao izravno utjecati na upravni sustav zemalja. U organizaciji sudskog sustava ukinuta je Reviziona komisija u Kopru, a njene nadležnosti prenesene su na vrhovni sud u Kraljevini Italiji — *Revizijski sud* u Milanu (Tribunale di Cassazione).[69]

Dekretom potkralja od 9. travnja 1806. godine[70] o javnoj upravi i podjeli Kraljevine Italije, koji postaje pravosnažan 1. svibnja, upravno-teritorijalna struktura u bivšim mletačkim zemljama morala je biti izjednačena s postojećim sustavom u Kraljevini. Istog je dana objavljen i dekret kojim se Ustav kraljevine uvodi i u svim novopripojenim zemljama. U sudstvu se u bivšim mletačkim zemljama određuje Napoleonov zakonik (Code Napoléon), koji je u Kraljevini već bio stupio na snagu. Dekretom je utvrđen i jedinstven novčani sustav za cijelu zemlju.[71]

Osnovne linije organizacije vlasti odredio je, prema tome, još pri uređenju uprave i sudstva za Kraljevinu Italiju, sam Napoleon, a potkralj, odnosno predsjednik Istarskog poglavarstva Calafati samo su izvršioci naređenja, koja svojim provedbenim naredbama razrađuju i provode u život. Dekretom od 29. travnja Napoleon je odredio i definitivno unutrašnje teri-

---

[66] Napoleonov pastorak, potkralj Eugen Beauharnais, imenovan je kraljevim namjesnikom i vrhovnim vojnim zapovjednikom u bivšim mletačkim krajevima.

[67] *HAR,* F. COMBI, n. dj., str. 23. Isp. i G. QUARANTOTTI, n. dj., str. 144.

[68] Dekret je objavljen u *Bollettino delle leggi del Regno d'Italia,* sv. 1, str. 250. Postao je pravosnažan od 1. svibnja 1806.

[69] *HAR,* F. COMBI, n. dj., str. 23.

[70] *Bollettino delle leggi del Regno d'Italia,* sv. 4, str. 393. i dalje.

[71] Isto.

torijalno preustrojstvo zemalja pripojenih Kraljevini Italiji. Ta je podjela trebala biti izvršena prema novom sustavu francuske uprave, s departmanima kojima upravljaju prefekti. Tako je francuska Istra, na temelju tog dekreta, od svibnja 1806. godine postala sedmi *departman* Kraljevine Italije. Uzdignuta je u rang vojvodstva (dukata) i time je uvrštena u carsku baštinu (granfeudo).[72] Podijeljena je na dva *okružja — distrikta* (distretto), koparski i rovinjski[73], i na sedam *kotareva — kantona* (cantone).

Unutrašnja teritorijalna podjela departmana završena je tek u proljeće 1807. godine[74] (vidi prilog 2!). Koparskom distriktu pridruženi su kantoni Kopar, Piran, Buzet i Poreč, a rovinjskom distriktu kantoni Rovinj, Vodnjan i Labin. Općine, ukupno njih 23, razvrstane su u tri razreda prema broju stanovništva. Novo razgraničenje između općina, iako temeljeno na novoj koncepciji nezavisnih teritorijalnih cjelina, uglavnom se oslanjalo na naslijeđenu teritorijalnu podjelu iz austrijskog i mletačkog vremena. Nove međe povučene su jedino prilikom raspodjele područja ukinutih gospoštija. Od većih gospoštija — Barbana, Savičente i Vižinade — oformljene su nove općine, te njima uvećani kantoni Vodnjan, Rovinj i Poreč. Ukinuta je općina Sv. Lovreč i njeno područje dodijeljeno je Vrsaru. I kantonalna podjela preuzela je u osnovi razgraničenja bivših kotareva uspostavljenih za austrijske uprave. Područja nekih kantona znatno su uvećana ukidanjem gospoštija, te su neke međašne općine pripale novoj središnjici: Grožnjan i Novigrad (bez Tara) Piranu, Oprtalj Buzetu, a Pula, ranije sjedište kotara, ulogu kantonalnog središta morala je ustupiti Vodnjanu. Izvan kantonalne jurisdikcije ostao je jedino kraj oko uvale Červar, posjed kraljevskog istarskog bataljona.

Na vrhu piramide upravnog aparata istarskog departmana stoji *Prefektura departmana* (imenovana 1. svibnja 1806) na čelu s prefektom Angelom Calafatiem. Prefektura ima šest odjela (pravosuđe, financije, računovodstvo, bogoštovlje, nastava i vojni poslovi), tajništvo i pomoćno osoblje (notrijat). Kao posebni gospodarskoupravni, pravnoupravni i vojnoupravni organi s s nadležnostima nad cijelim departmanom utemeljeni su u Kopru do kraja 1806. godine: Prefektura, u čijoj su nadležnosti održavanje prometnica i vodoopskrba;[75] Ured registracije i pohrane hipoteka, Šumarski ured,[76] Pomorska nadzorna i redarstvena uprava,[77] Glavni vojni garnizon. Iz prethodnog su vremena ostali i nastavili raditi: Opće financijsko nadzorništvo, koje je u svom djelokrugu imalo promet solju, duhanom te biljege i pristojbe, Redarstveno povjerenstvo, Središnji notarski arhiv, Središnja carinarnica, Pokrajinska uprava skladišta[78] i Građevinski tehnički ured.

Dekretom potkralja od 22. prosinca 1807. godine uspostavljeno je u Kopru i *Glavno vijeće istarskog departmana* (»Consilio Generale dipartimen-

---

[72] P. KANDLER, n. dj., *L'Istria*, 1846, br. 41—42.

[73] Prvotno je za sjedište distrikta određen Poreč, ali u tom gradu nisu ustrojene upravne distriktualne institucije niti je boravio potprefekt. Dekretom od 31. svibnja 1807. sjedište distrikta utvrđeno je u Rovinju.

[74] *Bollettino delle leggi del Regno d'Italia*, sv. 3, str. 1401.

[75] Raspolagala je i tiskarom.

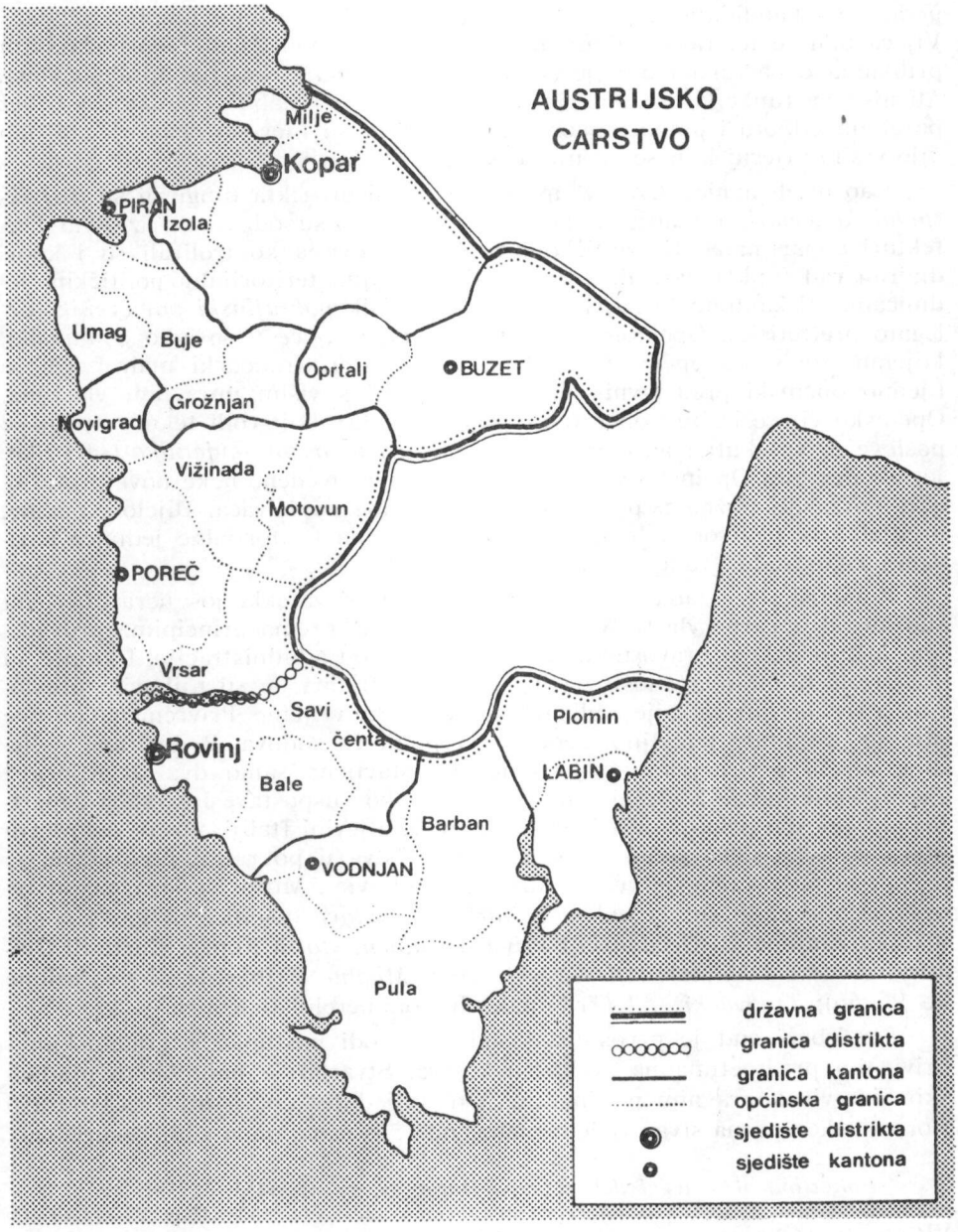
[76] Potpuni je naziv: »Uffizio di Conservazione boschiva«.

[77] Tzv. »Sindicato marittimo«. Bila joj je podređena jedna zdravstvena deputacija (»Deputazione sanitaria«). Usp. *HAR*, F. COMBI, n. dj., str. 25.

[78] »Regionateria prefettizia Provinciale«, usp. *HAR*, F. COMBI, n. dj., str. 25.

Prilog 2:

UPRAVNO-TERITORIJALNA PODJELA ISTARSKOG DEPARTMANA PREMA STANJU IZ 1808. GODINE

tale«)[79] po uzoru na vijeća kakva su već postojala u ostalim departmanima Kraljevine Italije.[80] Vijeće se sastojalo od 30 osoba, javnih djelatnika iz raznih dijelova pokrajine. Prvi put se sastalo 3. ožujka 1808. godine, kada ga je prefekt, po toj funkciji i predsjednik Vijeća, proglasio »narodnim predstavništvom« (»rappresentanza nazionale«). Ono je doista bilo predstavništvo jedino po zastupljenosti predstavnika iz svih dijelova departmana, jer je podobnost kandidata za članove vijeća ocjenjivao osobno Calafati. Zadaća Vijeća bila je da raspravljanjem o unutrašnjim političkim i gospodarskim prilikama departmana djeluje savjetodavno i inicijativno na upravnu vlast. Ali njegova funkcija bez ikakvih upravnih ovlasti i slaba organiziranost, bez posebnih odbora i pomoćnih organa, ograničili su njegovo značenje, te ono nije vršilo utjecaj koji se od njega očekivao.[81]

Kao predstavnici državne uprave na razini distrikta fungirali su *distriktualni kancelari.* Imenuje ih potkralj, a u radu su odgovorni izravno Prefekturi departmana. U političkoupravnim poslovima kontrolirali su i koordinirali rad funkcionara državne vlasti u manjim teritorijalno-političkim jedinicama. U kantonu je najviši upravni činovnik *pokrajinski povjerenik* (delegato preffetizio). Općinom upravlja *Općinsko vijeće* (Consiglio comunale), kojemu predsjeda općinski *načelnik — podestat* (francuski maire). On je ujedno općinski predstavnik pri komunikaciji s višim upravnim vlastima. Općinsko vijeće izabire operativni *odbor* (giunta), koji vodi tekuće općinske poslove. U egzekutivi načelniku pomažu *četiri ili osam savjetnika* (savi), koje također bira Općinsko vijeće. U općinama su uvedene neke nove profesionalne državne službe poput poreznika i vojnog popisivača. Dijelovi općine, predjeli koji ne tvore administrativne nego samo teritorijalne jedinice nazivani su kontrade (francuski hamaux).

Francuska je vlada u bivšoj mletačkoj Istri zatekla još nerazdijeljenu sudsku od upravne vlasti. Stoga je nova uprava, prema principima provedenim u francuskom pravosuđu, odvojila sudove od administracije. Ukinute su sve privilegirane sudbenosti na bivšim gospoštijama, te su njihovim prostorom uvećane jurisdikcije obližnjih sudova. Za vrijeme Privremene uprave nije se pristupilo temeljnoj reorganizaciji mreže sudova. Reducirana je jedino mreža prvostepenih sudova, te su ostavljena samo dva (u Kopru i Poreču) i ukinut je Krivični sud u Kopru. Nakon uspostave Istarskog departmana, odnosno pripajanja francuske Istre Kraljevini Italiji, nizom dekreta u prvoj polovici 1806. godine organizacija sudstva u pokrajini preuređena je prema sustavu kakav je već postojao u Kraljevini. Mrežu sudova nakon reorganizacije činili su: 1) *sedam pomirbenih sudova* (Giudice di Pace) u sjedištima kantona; 2) *Građanski i krivični sudbeni stol* u Kopru (Corte di Giustizia civile e criminale); *Revizijski sud u Milanu* (Tribunale di Cassazione de Regno); *Trgovački sud* (Tribunale di Commercio) u Kopru.

Pomirbeni sud je prvostepeni sud koji vodi postupke u građanskim i krivičnim predmetima na području kotara. Stvarno je nadležan u građanskim imovinskopravnim predmetima ako vrijednost spora nije veća od 150 fjorina. Ako sporna stvar vrijedi manje od 15 fjorina, onda sudi besprizivno.

---

[79] *Bollettino delle leggi del Regno d'Italia,* sv. 1, str. 1453, čl. 39.

[80] U Dalmaciji je takvo vijeće uspostavljeno već 5. 11. 1806. Usp. V. MAŠTROVIĆ, n. dj., str. 52.

[81] G. QUARANTOTTI, n. dj., str. 170.

Bez obzira na vrijednost, u nadležnosti pomirbenih sudova su i sporovi o poljskoj šteti, smetanju posjeda, međama nekretnina, sporovi o poljskim služnostima, sporovi o plaćama, nadnicama, poništavanju kupoprodaja te sporovi o verbalnim uvredama i svađama, koje ne idu u krivični postupak. *Krivični postupak* mirovni sudac vodi za one prijestupe za koje je predviđena kraća zatvorska kazna (do 15 dana). Nastoji prije svega umiriti svađe nagodbom. Mirovni sudac je dužan izvršiti i sve istražne radnje za krivično djelo koje se dogodi na području njegove jurisdikcije te potom mora sve spise uputiti na nadležni sud u Kopar.

Građanski i krivični sudbeni stol vrhovno je kolegijalno sudište Istarskog departmana. Nadležnosti i sastav suda određeni su dekretom od 17. lipnja 1806. godine,[82] kojim je ukinut Prizivni sud i namjesto njega utemeljen rečeni Sudbeni stol. Sastojao se od suca predsjednika (Primo Presidente), generalnog tužitelja (Procuratore generale), pravobranitelja (avvocato), prvostepenog branitelja te nekoliko kancelarijskih službenika i pisara. Ovaj sud može suditi kao prvostepeni i tada je nadležan u svim sporovima u kojima nije nadležan pomirbeni sud. Ako vrijednost spora ne prelazi 200 fjorina, sudi se besprizivno. Stvarno je nadležan kao drugostepeni sud protiv presuda pomirbenih sudova. *Krivični postupak* ovaj sud vodi za sva krivična djela koja ne idu u nadležnost pomirbenog suda i teže su naravi (»alto criminale«). Kao drugostepeni sud, odlučuje o utocima protiv presuda nižih sudova.

Revizijski sud kolegijalni je vrhovni sud u Kraljevini Italiji, sa sjedištem u Milanu. Od njega se mogla tražiti revizija u krivičnim i građanskim predmetima.

Pri Građanskom i krivičnom sudbenom stolu utemeljen je i *Trgovački sud* kao njegovo posebno odjeljenje, pred koje idu sporovi u trgovačkim stvarima na kopnu i moru. Sudio je u vijeću sastavljenom od tri suca i dva trgovca. Svaka prvostepena odluka bila je izvršna jer uložen pravni lijek nije imao suspenzivan značaj.

Unutrašnjim administrativnim preustrojstvom i primjenom francuskih zakona u sudstvu (Côde Napoléon se u sudovanju počeo upotrebljavati od svibnja 1806. godine, ali je u potpunosti primjenjivan tek nakon službenog povlačenja Austrijskog krivičnog zakonika u jesen 1807)[83] konačno su i u francuskoj Istri stvoreni odnosi i slobode izrasli na moralnim i pravnim zasadama francuske revolucije. Ukinute su gospoštije, privatne i crkvene, te njihova područja pripojena obližnjim općinama, odnosno kotarima. Uprava je provedena na teritorijalnom principu, a u svakoj ustrojenoj jedinici zakoni su osiguravali jednake uvjete, građanske i političke, te prava i obveze za sve stanovništvo. Uprava je dobila formu piramide, od periferije k centru, ujednačenu po tome što je administracija i posljednje općine strukturirana na isti način kao i najveći urbani centar. Jednoobraznost i jednostavnost uprave te stroga određenost u nadležnostima omogućila je i izravniju kontrolu funkcioniranja vlasti, a sukladno tome i usmjeravanje svakog političkog rada odozgo, od prefekta do najsitnijih upravnih struktura. Uje-

[82] *Bollettino delle leggi del Regno d'Italia*, sv. 6, str. 265.

[83] *Bollettino delle leggi del Regno d'Italia, sv. 5, str. 209.* U Istri se upotrebljavalo skraćeno talijansko izdanje ovog zakonika: »Codice di Napoleone il Grande pel Regno d'Italia«, Milano 1806, str. 111.

dnačavanjem upravnog sustava ukinuti su, dakako, i svi oni ostaci feudalnih odnosa koji su, kao i lokalne slobode i municipaliteti, sadržavali i privilegiranu upravu ili patrimonijalno sudstvo. Grad, kaštel ili gospoštija više nisu predstavljali upravno-pravnu i sudbenu kategoriju, nego samo teritorijalnu jedinicu u uniformiranom upravnom poretku.

Istra u sklopu Ilirskih pokrajina (1809—1813) — teritorijalno ustrojstvo i ujednačavanje upravnog i sudbenog uređenja

Novi austro-francuski rat 1809. godine okončan je ponovo neuspješno za Austriju. Šenbrunskim mirom sklopljenim 14. 10. 1809. godine ona je Francuskoj morala prepustiti, među ostalim oblastima, i Pazinsku gospoštiju. Istog dana proglašen je carski dekret o osnutku *Ilirskih provincija francuskog carstva*[84], kojima je uz novostečene hrvatske i slovenske zemlje te Dalmaciju pridružen i Istarski departman. Istarski departman tim je činom izdvojen iz Kraljevine Italije te pripojen Ilirskim provincijama[85], postaje dijelom Francuskog Carstva.[86] Pazinska gospoštija našla se ponovo u istoj državnoj zajednici s ostalom Istrom i sada, unutrašnjom upravno-pravnom organizacijom, nakon dokidanja privilegirane uprave i sudstva, organizirana kao Pazinski kanton, s njom povezana jednakom upravnom strukturom. Politički je od nje i dalje ostala odvojena jer gospoštija nije pridružena Istarskoj intendanci nego je udružena u Riječki distrikt i zajedno s njim podređena upravi Građanske Hrvatske.

Proces instaliranja sustava Ilirskih pokrajina i određenja njihova konačnog organizacijsko-političkog sistema trajao je, međutim, sve do jeseni 1811. godine. Organizacija unutrašnje uprave na području Istarskog departmana u osnovnim je upravnim jedinicama — općinama i kantonima — za sve to vrijeme zadržala strukturu kakva je oformljena za Kraljevine Italije. Neki izvori svjedoče[87] da, barem u stanovitim dijelovima departmana, do samog konca 1811. nisu provedene nikakve izmjene u ustrojstvu općina i kantona, pa ni takve koje se odnose na promjenu nazivlja lokalnih upravnih

---

[84] Dekret je tiskan u *Osservatore triestino*, 1809, br. 85, str. 2398.

[85] Dekret o osnivanju »Ilirskih pokrajina« objavljen je 14. studenoga 1809. godine na njemačkom i slovenskom jeziku. Faksimil proglasa vidi kod: Bogo GRAFENAUER, *Zgodovina slovenskoga naroda*, V, Ljubljana 1974, str. 175. Usp. i Stjepan Antoljak, Dalmacija, Hrvatska s primorjem, Istra i Slovenija na pregovorima u Ovaru i u miru u Schönbrunnu, *Jugoslavenski istorijski časopis*, 1—2, 1939, str. 146—150. i Danilo KLEN, *Privredno stanje Rijeke u doba Ilirije*, Zagreb 1959, str. 1. i dalje. U starijoj talijanskoj historiografiji uključivanje Istre u sklop Ilirskih pokrajina, čak i u povjesničara sklonih francuskoj upravi (Quarantotti), shvaćano je i tumačeno prije svega kao nacionalna nesreća za talijansku manjinu koja je »neprirodnom granicom« odvojena od matičnog naroda. G. de VERGOTTINI, n. dj., str. 98, o tome veli: »... quando nel 1809. erano state costituite le Provincie Illiriche (con popolazione in grande maggioranza slava) l'avulsione dal nuovo Regno e la dipedenza da Lubiana erano certo sembrate condizioni atte a cancellare i benefici derivati dalla partecipazione della provincia alla più larga vita nazionale negli anni dal 1806. in poi.«

[86] Šume i solane bivše mletačke Istre pripadale su, kao državni posjed, Kraljevini Italiji. Taj joj je posjed potvrđen i nakon osnutka Ilirskih pokrajina, dekretom od 19. siječnja 1910. Vidi o tome: F. SALATA, *Il diritto d'Italia*..., n. dj., str. 103.

[87] *HAR*, Sommier des capitans exiglblesse Bureau de Dignano, 1810—1811, sign. K-1, sv. 1, str. 1. i dalje.

organa. Značajne upravne promjene događale su se, dakako, u Pazinskom kantonu. Ali je i tamo nova podjela na općinska okružja provedena istom tijekom proljeća 1811. godine,[88] tako da se kanton, u administrativnom smislu, tek tada konstituirao.

Definitivno ustrojstvo Ilirskih pokrajina utvrđeno je Napoleonovim dekretom od 15. travnja 1811. godine (Décret imperial sur l'organisation de l'Illyrie).[89] U njegovih 270 članova detaljno je utanačen prostorni raspored distrikata i kantona (teritorijalno ustrojstvo), određena je glavna uprava pokrajina te njihova unutrašnja upravna struktura (upravno ustrojstvo), propisano pravosudno ustrojstvo, te utvrđeni prihodi državnih službenika. Primjenom dekreta trebalo je srediti upravno i pravno stanje, koje je nastalo ujedinjenjem nekoliko pokrajina različitog upravnog i pravnog uređenja.

Ilirske pokrajine podijeljene su u šest građanskih i jednu vojničku pokrajinu: Kranjsku, Korušku, Istru, Dalmaciju s Dubrovnikom, Građansku Hrvatsku i Vojničku Hrvatsku, koje se djele ukupno u 20 okruga (districts). Građanska pokrajina Istra ili *Istarska intendanca*[90] obuhvaća od 1811. godine svu bivšu mletačku Istru, Pazinski kanton, područje Trsta i Monfalconea te Goričku i Vipavu. Dekretom od 18. rujna 1811. godine[91] Pazinski kanton (koji je uključivao i gospoštiju Belaj) izdvojen je iz Civilne Hrvatske i pripojen Rovinjskom distriktu, tj. podvrgnut tršćanskoj jurisdikciji. Sjedište pokrajine Istre je Trst, a na čelu građanske političke uprave je *intendant*, podređen generalnom intendantu u Ljubljani. Istarska intendanca dijelila se u *četiri okruga — distrikta* (Trst, Gorica, Kopar, Rovinj), distrikti na *16 kotareva — kantona*, a oni pak u *općinska okružja*. Unutar Istarske intendance nalazila se tada, unutar svojih prirodnih međa, cijela Istra osim uskog pojasa liburnijskog primorja onkraj Učke, ujedinjena istim upravno-političkim i sudskim sustavom, ali podijeljena na dva distrikta i bez vlastite upravne središnjice.

Na čelu Ilirije je Glavna uprava (»Le gouvernement général des provinces d'Illyrie«), koja se sastoji od vrhovnog namjesnika (gouverneur général), glavnog financijskog intendanta (intendant général des finances) i pravosudnog povjerenika (commissaire de justice).[92] Na čelu građanske uprave pokrajine Istre bio je *intendant* u Trstu. Uz njegova prvog pomoćnika — sekretara, pomažu mu brojni činovnici kojima su dodijeljeni pojedini resori uprave. Na čelu distrikta je *povjerenik — poddelegat* (subdélégué), a poslovima gradskih općina upravlja načelnik, ali se više ne naziva podestatom,

---

[88] Distretto di Pisino, *L'Istria*, 1846, br. 55—56.

[89] Décret sur l'organisation de l'Illyrie, Laybach 1811, str. 53. Osim posebne brošure dekret je bio redovno objelodanjen u *Recueil de lois, dècretes et règlements àll'usage des Provinces Illyriennes de l'Empire*, Pariz 1812, sv. 5, str. 8—98. Najvažnije odredbe po članovima objavio je i G. NETTO, Vicende amministrative..., n. dj., str. 301. U nas je o uređenju Ilirskih pokrajina najiscrpnije pisao Bogumil VOŠNJAK, *Ustava in uprava Ilirskih dežel*, Ljubljana 1910, str. 130—180.

[90] Istarska intendanca službeno je uspostavljena dekretom od 11. svibnja 1811. Vidi P. KANDLER, n. dj., *L'Istria*, 1846, br. 38—39. Marmont je, međutim, prethodnim reformama još 7. 9. 1810. (pravomoćnost od 1. 10. i. g.) ukinuo prefekturu u Kopru i zamijenio je intendanturom. U Rovinju je potprefekt zamijenjen delegatom. Isp. i G. QUARANTOTTI, n. dj., str. 260.

[91] *Osservatore triestino*, 1811, br. 93, str. 1270.

[92] Décrét impérial sur l'organisation de l'Illyrie, 8, čl. 1.

nego francuskim naslovom *maire*. U vođenju općinskih poslova pomažu mu četvorica ili dvojica pristava, ovisno o kategoriji općine, te zamjenik. U općinama su od tog vremena uspostavljani i savjeti — *municipalni konziliji* — u čijoj je nadležnosti bilo izračunavanje općinskih prihoda i rashoda. Broj članova savjeta, primjereno veličini općine, iznosio je 15 do 20.[93] U upravnom ustrojstvu općina, dakle, nije došlo do znatnijih promjena, osim što su pojedine službe dobile nove nazive. Nastojalo se pošto-poto zamijeniti staro nazivlje iz feudalnog vremena novim, makar ono domaćem stanovništvu, i hrvatskom i talijanskom, bilo potpuno strano.

Razgraničenje između distrikata i kantona ostalo je kao pri podjeli iz 1807. godine, osim što je sustav francuske državne uprave proširen i na područje bivše Pazinske gospoštije. Utvrđene su općinske granice u novooformljenom Pazinskom kantonu, te je u njemu formirano šest novih općinskih okružja. Iz općine Buzet izdvojena je posebna općina Draguć, a općina Bale ukinuta je i pretvorena u kontradu Rovinja. Unutar kantona Piran općine Savudrija i Kaštel otrgnute su Umagu, odnosno Bujama i dodijeljene općini Piran (vidi prilog 3!).

Kopar nakon uspostave istarske intendanture u Trstu gubi značaj pokrajinske središnjice. Ubrzo po premještanju intendance (3. lipnja 1811), najprije financijsko nadzorništvo, a zatim i većina centralnih pokrajinskih ureda i organa seli iz Kopra u Trst. Kopar ostaje samo sjedište distrikta na čelu s poddelegatom.

Sudstvo u Istri u drugom periodu francuske vladavine nije doživjelo značajnijih promjena. *Pomirbeni sudovi* ostali su u svim kotarskim mjestima kao u ranijem periodu. Njihove su nadležnosti ostale nepromijenjene, s tim da im je nadležnost u građanskim imovinskopravnim predmetima sada određena vrijednošću u francima (vode postupke ako vrijednost spora nije veća od 100 franaka). *Okružni prvostepeni sudovi* nalazili su se u sjedištima distrikata — okruga, Kopru i Rovinju. Prvostepeni sud u Rovinju, utemeljen u listopadu 1811. godine[94], imao je mjesnu nadležnost nad gotovo cijelom hrvatskom Istrom. Pod njegovom jurisdikcijom, naime, nije bio samo Rovinjski distrikt (kantoni Pazin, Labin, Vodnjan i Rovinj), nego i Porečki kanton i Općina Novigrad iz Koparskog distrikta. Priziv na odluku prvostepenog suda iz Istarske intendance ulagao se na *Prizivni sud* (Cour d'appel) u Ljubljani. *Trgovački sud* (Tribunal de commerce) premješten je iz Kopra u Trst, te je tamo kao specijalni sud, koji sudi samo u trgovačkim poslovima, imao nadležnosti za cijelu Intendancu.

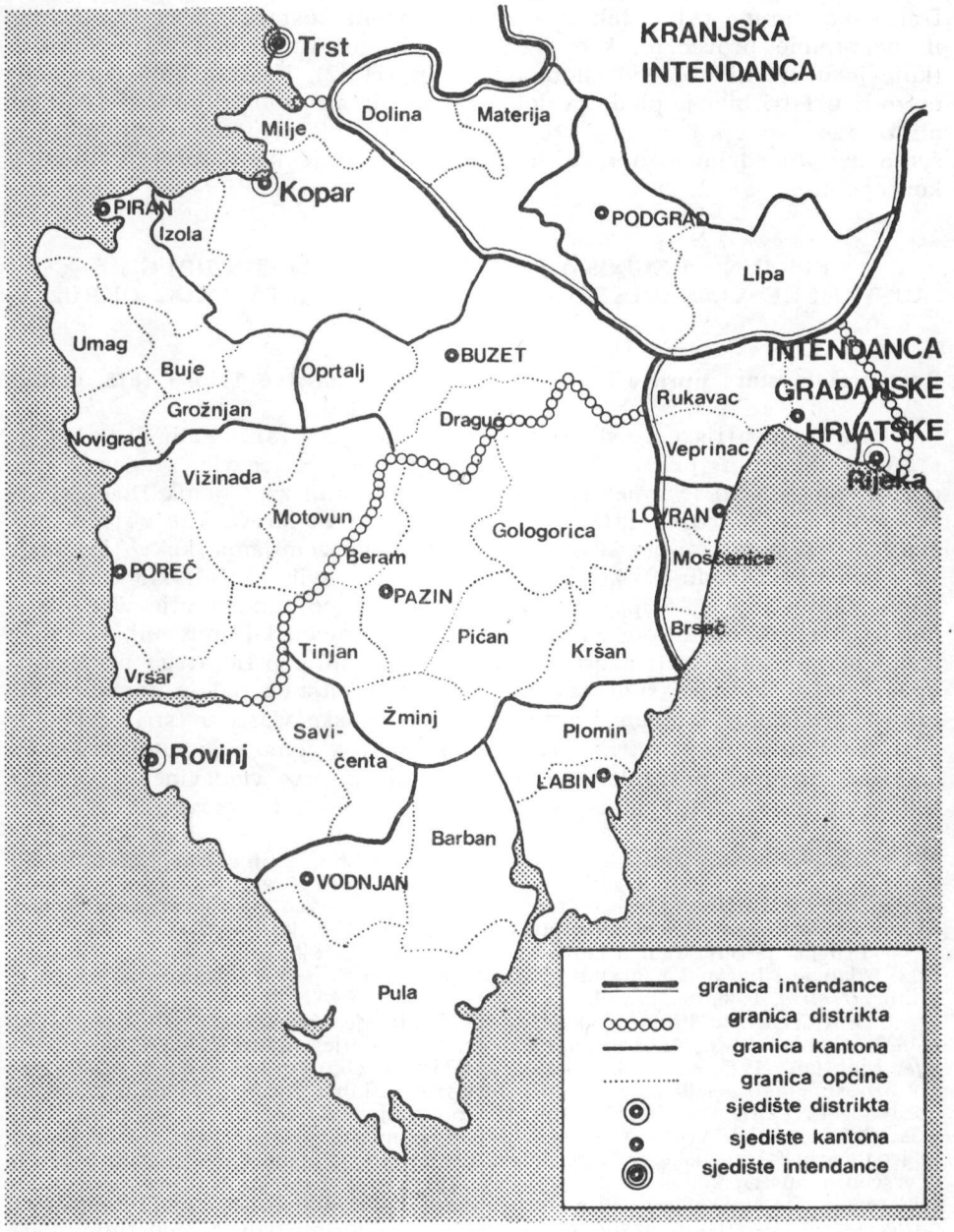
Reforme koje je u Istri provodilo francusko vrhovništvo bile su temeljene na duhovnim zasadama francuske revolucije i organizacijskom iskustvu Napoleonove države. Razvijale su koncepciju mlade građanske države s unificiranim i centraliziranim upravnim sustavom, u kojoj je osnovna jedinica gospodarski neovisan i pravno slobodan čovjek. Za učahureno i zastarjelo ustrojstvo na Istarskom tlu, još uvijek rascjepkanom na različita pravna stanja i sustave, novi sistem predstavljao je prevrat, prekid domaćeg povi-

[93] *Arhiv Slovenije*, Glavni intendant ilirskih provinc 1809—1813, Intendant za Istru, fascikl 1, spisi 1. i dalje. O općinskoj upravi vidi i: Décrét impérial sur l'organisation de l'Illyrie, čl. 107—115. Izdavani su i posebni, dopunski propisi i upute za rad općina. Tako u *HAR*, K-5, kutija 13.

[94] Sud u Rovinju uspostavljen je u listopadu 1811. godine. Vidi *Osservatore triestino*, 1811, br. 93, str. 1270.

Prilog 3:

UPRAVNO-TERITORIJALNA PODJELA ISTRE NAKON USTROJSTVA ILIRSKIH PROVINCIJA I ISTARSKE INTENDANCE PREMA STANJU IZ 1811-13 GODINE.

jesnog kontinuiteta i domaće upravno-pravne tradicije. Ali, upravo je prevrat nad tradicijom u Istri omogućio izgradnju jedinstvene uprave i jednoobraznog pravnog sustava, odvajanje pravosuđa od upravnog sistema, proširivanje upravne jurisdikcije gradova i njihovo gospodarsko prožimanje sa zaleđem po ukinuću gospoštija i niz drugih radikalnih mijena, koje, barem u osnovi, nisu bile izbrisane ni u budućim vremenima. Mnogi su programi francuske uprave ostali tek u začecima, poput sustava općeg školovanja, ili nepotpuno provedeni, kao sveukupni sistem francuskog zakonodavstva (koje je u cjelini uvedeno istom od siječnja 1812). Kratkotrajna francuska epizoda u Istri bila je plodnija dobrim zamislima negoli trajnim rješenjima, ali zasade ove uprave valja vrednovati i na temelju administrativnih rješenja naredne državne uprave, u kojima se očituje kontinuitet prethodnih koncepcija.

UPRAVNO I SUDSKO UREĐENJE ZA VRIJEME DRUGE AUSTRIJSKE VLADAVINE — DO USPOSTAVE ISTARSKOG OKRUŽJA (1813—1825)

Restauracija stare uprave i reforme u upravi i sudstvu 1814. i 1815. godine

Dolazak austrijske vojske u Istru u kasno ljeto 1813. godine[95] trebao je vratiti i »stari red« pred kojim su morale nestati sve tečevine francuske vladavine. Ali — iako je general Nugent, vrhovni vojni zapovjenik Ilirije, Tirola i Primorja, 23. rujna 1813. godine u Kopru u vladarevo ime objavio proglas[96] o uspostavi starog ustrojstva vlasti u ovim zemljama, kakvo je postojalo prije 1805. godine, uključujući i uspostavu svih ranijih komunalnih i municipalnih prava — ipak takvo ustrojstvo u potpunosti nije više nikad obnovljeno.[97] U upravi se zadržava nešto od francuskih reformi, ali se u novoj organizaciji vlasti a osobito u sudstvu očituje prije svega prilagodba općoj praksi uprave i sudstva u austrijskim zemljama nakon napoleonskih ratova. Sređivanje i organiziranje upravne i sudske vlasti u Istri trajalo je nekoliko godina. To je ustvari prijelazni period u kojemu se, unatoč prvotnim najavama, ponovo pokazala austrijska metoda iz prve vladavine, tj. postupnost i opreznost u likvidaciji naslijeđenog sustava. I upravo je ta proce-

[95] General Nugent ušao je u Kopar 12. rujna 1813. godine. Car Franjo još je tijekom kolovoza izdao nekoliko proglasa kojima se proglašava vlasnikom svih zemalja bivše Ilirije. Jedna se takva okružnica, tiskana na slovenskom jeziku, izdana 23. kolovoza u Schönnbrunu, čuva u *HAR*, K-5, kutija 12.

[96] Proglas je objavljen u časopisu *L'Istria*, 18. 7. 1846, br. 43—44. 17. listopada 1813. izdao je i barun Latterman proglas o zamjeni svih francuskih uredbi austrijskima, *L'Istria*, 1846, br. 19—20.

[97] S. ANTOLJAK, Prekosavska Hrvatska i pitanje njene reinkorporacije (1813—1822), *Starine JAZU*, 45, Zagreb 1955, str. 101. i dalje; J. POLEC, *Kraljevstvo Ilirija*, Ljubljana 1925, str. 108. i dalje. B. STULLI, *Oko pripadnosti*..., n. dj., str. 319, iznosi: »Iako se dosta govorilo protiv francuskih reformi, pa i onih u oblasti upravnog uređenja i podjele na upravna područja, bilo je odmah jasno da bečki vlastodršci ne misle vratiti sve upravne odnose na stanje prije 1806. godine već da će i ogovarane francuske reforme koristiti gdje god ocijene da bi to bilo u prilog učvršćenju austrijske vlasti na području Ilirskih provincija. K tome, izrazita je bila tendencija da se upravnim uređenjem i na tom području ojača sveukupna pozicija tzv. austrijskih nasljednih zemalja u cjelini austrijske Monarhije, a nasuprot zemljama ugarske krune.«

dura za postupno uklanjanje francuskog upravnog i sudbenog sistema glavna značajka prvih godina druge austrijske uprave u Istri.

Uspostavljeni provizorij građanske vlasti trajao je od 23. rujna 1813. sve do 1. studenoga 1814. godine. Vrhovni organ te vlasti bilo je *Pokrajinsko povjereništvo* (Commissione provinciale), koje se sastojalo od trojice građanskih povjerenika (commissari civili) i tajnika (segretario).[98] Imalo je iste ingerencije kao i ranija Privremena vlada iz razdoblja prve austrjske uprave 1797—1805. Sjedište pokrajinske vlade za bivšu mletačku Istru ponovo je smješteno u Kopar, te su uz nju okupljene i ostale pokrajinske upravne ustanove.

Struktra upravnog sustava u pokrajini bila je u osnovnim elementima rekonstruirana prema stanju od prije 1805. godine. Uspostavljen je tako trostepeni sustav uprave od općinskog nadleštva preko kotarskog političko-gospodarskog ravnateljstva do Pokrajinskog povjerenstva u Kopru. U praksi se pokrajinska uprava oslanjala prvenstveno na svoje predstavnike u kotaru i općini, kako je to činila i uprava za francuske vladavine. Najčešće su to bile i iste osobe, koje su neposredno nakon austrijske okupacije položile prisegu novom vladaru.[99] Tijekom 1814 godine susrećemo i francuske nazive tih službenika, paralelno s austrijskima, čak i u službenim proglasima i dokumentima Pokrajinskog povjerenstva.[100] Mjesne nadležnosti tih upravnih povjerenika u kotarima i općinama ostale su također nepromijenjene jer su i granice odnosnih upravnih jedinica (općine i bivši kantoni) do jeseni 1814. godine ostale neizmijenjene.

Nakon pariškog mira ratificiranog 31. svibnja 1814. godine,[101] pripojivši konačno sve mletačke zemlje, Austrija određenije i odlučnije pristupa organizaciji vlasti na cijelom području Istre. Novo ustrojstvo vlasti, u literaturi često po njezinu nositelju nazivano »Organizzazione primitiva Saurau«,[102] utemeljeno je uredbom od 13. rujna 1814. godine, a pravomoćnost mu je tekla od 1. studenoga 1814. godine.[103] Nekoliko dana kasnije (8. 11. 1814) oformljena je i *Uprava Primorja* (Governo delle coste marittime), zajedničko nadleštvo za netom ukinutu Istarsku (Tršćansku) intendancu i priobalni dio bivše Intendance Civilne Hrvatske.

Kvarnersko-istarsko područje podijeljeno je između dva *okružna poglavarstva* (Capitanati circolari), tršćanskog i riječkog. *Tršćansko okružje* (Provincia Adriatica), kojemu je uz gradsku okolicu do rijeke Soče pripalo i područje bivše mletačke Istre osim Kotara Labin, podijeljeno je na 11 kotareva (Pula, Vodnjan, Rovinj, Poreč, Motovun, Buzet, Buje, Piran, Kopar,

---

[98] Prvi sastav Pokrajinskog povjerenstva raspušten je već u listopadu 1813. zbog frankofilske orijentacije. Usp. G. Quarantotti, n. dj., str. 321.

[99] Maires su se u velikoj većini, još za Lazarićeve kampanje, stavljali na raspolaganje novoj vlasti Usp. G. Quarantotti, n. dj., str. 315. i G. de Vergottini, n. dj., str. 101.

[100] Vidi *HAR*, K-5, kutije 13 i 14.

[101] *Majestät Franz der Ersten Gesetze und Verordnungen*, 42, Bd, Beč 1816, str. 62—63.

[102] *HAR*, F. COMBI, n. dj., str. 40; G. de VERGOTTINI, n. dj., str. 103. Grof Franjo Josip Saurau, bivši austrijski ministar i ambasador, preuzeo je zadaću preuređenja Pokrajine Primorje kao dvorski opunomoćeni povjerenik (komesar) za Iliriju.

[103] *HAR*, F. Combi, n. dj., str. 38. Prethodno je okružnicom od 13. srpnja ukinut sistem komunalne uprave po francuskom uzorku.

Devin i Tržić). *Riječkom okružju* (Provincia Liburnica) pridružena je stara habsburška Istra, Kvarnersko primorje do Senja i kotar Labin iz bivše mletačke Istre. Podvrgavanjem habsburške Istre okružnom poglavarstvu u Rijeci prekinuta je i njena upravna ovisnost o vojvodini Kranjskoj, tj. Okružnom poglavarstvu u Postojni. Riječko je okružje obuhvaćalo osam kotareva (Labin, Pazin, Belaj, Lovran, Kastav, Rijeka, Bakar i Crikvenica), među kojima je bio i novoformirani Kotar Belaj, jedini u kojem je potpuno obnovljena patrimonijalna uprava i sudstvo. Proglasom Uprave Primorja od 11. studenoga 1814. godine[104] stupila je na snagu odluka Dvorske komisije za uređenje Ilirika[105] od 9. listopada 1814. godine o granicama i unutrašnjoj podjeli Tršćanskog i Riječkog okružja. Tršćanskom okružju time je pripao i kotar Socerb (Fünfenberg), koji je obuhvaćao područje gospoštije Sv. Servola, do tada pridruženo Postojnskom okružju. Iz istog je okružja izdvojen i kotar Podgrad (formiran na području gospoštija Podgrad i Lipa) te dodijeljen Riječkom okružju.[106] Potonjem su 1815. godine dodijeljeni i kvarnerski otoci Krk, Cres i Lošinj s okolnim otočićima.[107]

Unutrašnja podjela okružja na kotare, iako se temeljila na tradiciji upravnih središta baštinjenoj još iz razdoblja srednjovjekovnih komuna, znatno se razlikovala od prethodne kantonalne podjele. Razloge za to valja tražiti kako u želji da nove teritorijalne formacije budu što ujednačenije površinom i brojem pučanstva, tako i »interesima vladajućih za što operativnijim organima političke uprave na cjelini područja, s mogućnostima brze obavijesti s terena[108]«. Razlike u unutrašnjoj podjeli iz francuskog vremena (kantoni) i novouspostavljenih kotara očituju se uspoređivanjem karata priloga 3 i 4. Uspostavljena su četiri nova kotara: *Buje* od općina (Buje, Umag, Grožnjan) izdvojenih iz kantona Piran; *Motovun* od općina izdvojenih iz kantona Poreč (Motovun, Vižinada) i Buzet (Oprtalj); *Pula* izdvojena iz kantona Vodnjan; *Belaj* sastavljen od općina Boljun i Kršan, izdvojen iz kantona Pazin. Druge su promjene rezultat teritorijalne kompenzacije kotarima koji su umanjeni formiranjem novih jedinica. Tako je Piran uvećan općinom Izola (ranije kanton Kopar), Poreč općinom Novigrad (ranije kanton Piran) a Vodnjan općinom Savičenta (ranije kanton Rovinj).

Upravi sustav uspostavljen u Istri tijekom 1814. i 1815. godine bio je organiziran prema obrascu kakav je odranije postojao u drugim austrijskim nasljednim zemljama.[109] U njegovoj je strukturi osnovu činio četverostepeni sustav upravljanja javnim poslovima, od pokrajinske uprave, preko okružja i kotara do općinskih organa. Takva se upravna shema, bez obzira na teritorijalne promjene, zadržala u Istri sve do opće upravne reorganizacije u austrijskim zemljama šezdesetih godina 19. stoljeća.[110]

Na čelu pokrajine, kao glavna upravna vlast krunovine, jest *Uprava Primorja* (Imp. Reg. Governo del Littorale Austriaco ili Governo delle Coste Marittime). U njezinu su djelokrugu poslovi političke uprave i redarstvo, poslovi vrhovne gospodarske uprave (poljoprivreda, industrija i trgovina), up-

[104] *HAR*, K-5, kutija 1. Proglas je na talijanskom jeziku (Notificazione).
[105] Dvorska komisija za uređenje Ilirika osnovana je 31. srpnja 1814. godine.
[106] Vidi bilj. 104.
[107] Usp. B. Stulli, *Oko pripadnosti*, n. dj., str. 321.
[108] B. STULLI, *Istarsko okružje*, n. dj., str. 18.
[109] B. STULLI, *Istarsko okružje*, n. dj., str. 16; I. BEUC, n. dj., str. 242.
[110] I. BEUC, n. dj., str. 243.

ravni poslovi u bogoštovlju i prosvjeti te uprava svih onih javnih djelatnosti koje nisu u nadležnosti nekih specijaliziranih pokrajinskih organa. Na čelu ove vrhovne pokrajinske vlasti je upravnik pokrajine (governatore), koji je ujedno i najvažniji i izravni prijenosnik upravnih naloga centralnih organa iz metropole.

Pokrajinska uprava se, u daljnjem provođenju državne politike preko organa unutrašnje uprave, oslanjala na *okružna poglavarstva* (capitanati circolari), koja su, kako je rečeno, uspostavljena u Rijeci i Trstu. Zadaci ovog organa bili su jednaki nadležnostima pokrajinske uprave, dakako, za upravno područje koje im je dodijeljeno. U njihov je djelokrug, prema tome, ulazila briga za javni red i sigurnost, gospodarski razvoj, nadzor nad radom kotara i općina, kontrola nad područjima patrimonijalne uprave, nadgledanje funkcioniranja prosvjetnih i vjerskih ustanova te skrb za javna dobra i zaklade. Okružna poglavarstva su, dakle, nadzorni i izvršni organi između pokrajinske uprave i poglavarstvu podređenih kotarskih organa. Sastoje se od vladareva predstavnika u okružju — *okružnog poglavara* (capitano circolare), četvorice okružnih povjerenika (commissari circolari), specijaliziranog operativnog osoblja: liječnika, kirurga, inženjera, crtača, protokolista i tajnika, te pomoćnog osoblja: glasnika i podvornika.

Prvostepeni organi bili su *kotarska povjerenstva* (commissariati distrettuali), u čiju su nadležnost dopadali svi upravno-pravni poslovi u kotaru. Oni su u novouspostavljenom sustavu ustrojstva vlasti jedini ostali mješoviti organi u kojima se kroz jedinstvenu uredovnu formu obavljaju dvije pravne djelatnosti. U delegiranom djelokrugu temeljni im je zadatak izvršavanje naloga okruga i viših vlasti, a u vlastitom upravnom djelokrugu skrb za gospodarstvo u općinama, pomoć općinama, predsjedanje sjednicama općinskih vijeća, briga o školstvu, nadzor nad tiskom te stanoviti poslovi financijske uprave. O sudskim nadležnostima kotarskog povjerenstva bit će riječi nešto kasnije. Odvojenost uprave od sudstva u prvom stupnju bila je provedena jedino u Rovinju, gdje je sudovanje u građanskim predmetima spadalo u djelokrug tamošnjeg pokrajinskog suda, te je kotarsko poverenstvo imalo isključivo upravnu zadaću. Radom kotarskog povjerenstva upravljao je *kotarski povjerenik* (commissario distrettuale), koji je najčešće bio i sudac predsjednik. Birala ga je i razrješavala dužnosti Uprava Primorja izravno. Kotarski upravni aparat sačinjavaju još dva pomoćnika (assessori) s pravnom izobrazbom, financijski činovnik te pisari i pomoćno osoblje. U većim je kotarima za funkciju sudovanja mogao biti određen i poseban sudac predsjednik.

Po takvom je obrascu organizirana administracija u svim kotarima Riječkog i Tršćanskog okružja.[111] Izuzetak je činio tek novoustrojeni *Kotar Belaj*, u kojemu je jedinom obnovljena patrimonijalna uprava i sudstvo. U njemu su nadležnosti kotarskog povjerenstva bile prepuštene belajskim knezovima Auerspergima. Činovnici pak, koji su u kneževo ime vršili izvršnu kotarsku vlast, primali su državnu plaću, a nadzor nad njihovim radom bio je u djelokrugu organa okružnog poglavarstva.

Kotarevi su se dijelili na *glavne općine* (capo-comuni) i *podopćine* (sotto-comuni), pri čemu je upravna struktura državnih činovnika modificirana

[111] Usp. i *Vodič Historijskog arhiva Rijeka*, Pazin — Rijeka 1980, str. 67—75.

prema ustrojstvu iz vremena francuske vlasti, a promijenjeni su, dakako, nazivi funkcionara. Umjesto mairea na čelu glavnih općina bijahu *poglavari (podestati)*, koje imenuje i razrješava kotarski povjerenik, a podopćina *dva glavara*, odnosno agenta (agenti comunali). Podestat s *dvojicom savjetnika* (delegati) koje izabire općinsko vijeće čini *općinsko predstavništvo* (corpo amministrativo) — najviše operativno političko tijelo u općini. Općinskom vijeću ostavljene su i ovom reformom ingerencije u vođenju mjesnih gospodarskih i političkih poslova, ali su njegove slobode u odlukama znatno umanjene. Saziva ga i predsjeda mu kotarski povjerenik (najmanje jedanput godišnje) a svaka njegova odluka podliježe kontroli i odobrenju više uprave. Općine su tako, s aspekta državne uprave, postale instrumenti komesarijata za provođenje naloga kotarskih organa. Ujednačavanjem i ograničavanjem općinske samouprave birokratska je država istodobno derogirala neke upravne posebnosti općina bivše mletačke Istre, temeljene na mjesnim statutima, ali je istim potezom u istočnoj i središnjoj Istri ukinula i pučke političke ustanove hrvatske župe, koja se stoljećima odupirala feudalnim institucijama.

Pri obnovi poretka na području bivše mletačke Istre nova je uprava najprije, već spomenutim proglasom od 22. rujna, a potom i proglasom od 8. listopada 1813. godine[112], najavila potpunu obnovu mreže sudova kakva je postojala prije 1805. godine. Trebalo je, dakle, pomirbene kantonale sudove zamijeniti prvostepenim sudovima, a u Kopru, kao sjedištu pokrajine, obnoviti Prizivno sudište. No, unatoč žurbi koju je pokazivala privremena vojna uprava, da što je moguće brže zamijeni francuski sudbeni sustav, on se održao sve do temeljitije upravne i sudbene reorganizacije krajem 1814. i tijekom 1815. godine. Tako se kotarski sudovi do kraja 1814. godine, a ponegdje i duže, nazivaju mirovnim sudovima ili pak nose dvojni naziv kotarskih sudova i mirovnih sudova.[113] U potpunosti je zadržan i prostorni djelokrug za krivične predmete suda u Rovinju. Nadležnost koparskog suda u krivičnim postupcima obuhvaćala je kotare Kopar, Piran i Buzet, kao i za francuske uprave. U ožujku 1814. godine ukinuta je nadležnost Prizivnog sudišta u Ljubljani nad Istrom, koja je prenesena na sud Unutrašnje Austrije u Klagenfurtu.[114] No za predmete koji su započeli za francuske uprave ili su vođeni na temelju francuskog sudskog postupka privremenu prizivnu nadležnost u krivičnim i građanskim postupcima imao je sud u Rovinju.

Sudbena ovisnost stare habsburške Istre o Kranjskoj i drugostepenom sudištu u Postojni nije obnovljena. Područje koje je pripadalo Istarskoj intendanci ostalo je u djelokrugu rovinjskog suda (u krivičnim predmetima), a za kotare pod Hrvatskom intendancom (Lovran i Kastav) nadležan je u krivičnim predmetima bio sud u Rijeci (Tribunale civile e criminale). Potonji se, kada vodi građanske postupke na području svoga kotara, naziva Pomirbeni sud.[115]

Do stvarne reorganizacije sudske mreže u Istri dolazi tek nakon upravne reforme grofa Sauraua, ujesen 1814. godine. Ona je zapravo provedena zaje-

[112] *L'Istria*, 1846, br. 19—20.

[113] *HAR*, K-5, kutije 13 i 14 i drugdje.

[114] Usp. i G. QUARANTOTTI, n. dj., str. 334.

[115] Nikola CRNKOVIĆ, Skica povijesnog razvoja riječkog sudstva prvog stupnja do 1947, *Zbornik pravnog fakulteta u Rijeci* 6, Rijeka 1985, str. 18.

dno s preustrojstvom uprave jer su za prvostepenu građansku sudbenost ovlaštena kotarska povjerenstva. Ona su, kako je rečeno, po ovlastima mješovita — vrše i upravne i sudske poslove. Ove dvije funkcije obavljaju posve odvojeno, ne samo po radu organa, službenika, nego i po odgovornosti prema višoj instanci. Kada vrše sudske poslove, odgovaraju višem sudu, odnosno Prizivnom sudištu. Kada rješavaju upravno-političke poslove — višoj upravno-političkoj vlasti — Okružnom poglavarstvu. Kada su u funkciji sudbenosti, kotarska povjerenstva nazivaju se *kotarski sudovi* (Giudizio Distrettuale). Sastav suda ostao je isti kao u prvostepenih sudova prije 1805. godine. Na čelu je sudac predsjednik, koji ujedno vrši i upravnu funkciju kotarskog povjerenika, do njega dva suca prisjednika, kancelist i pisar. Stvarna je nadležnost kotarskih sudova bila da vode sve građanske predmete na svom području koji nisu u djelokrugu posebnih sudova. U krivičnim predmetima bili su dužni provoditi samo neke prethodne istražne radnje.[116]

Krivična sudbenost na području Istre bila je podijeljena među tri suda. Područja kotara Piran, Kopar i Socerb bila su u djelokrugu *Privremenog krivičnog suda u Kopru* (Giudizio criminale provvisorio di Capodistria). U kotarima Lovran, Kastav i Podgrad, na području Riječkog okružja, nadležan je bio *Građanski i krivični sud u Rijeci* (Tribunale provvisorio civile e criminale), a na preostalom dijelu Istre ovlašten je u krivičnim predmetima bio *Privremeni prvostepeni sud u Rovinju* (Giudizio di prima Istanza in Rovigno). Uz rečenu krivičnu sudbenost u stvarnoj nadležnosti ovih sudova bili su i građanskopravni predmeti s područja njihovih kotara. Isti sudovi ne vrše nikakav upravno-politički nadzor — nadležnosti su im samo u sudskim sporovima.

Konačna organizacija mreže sudova u Istri, kakva se s nebitnim preinakama zadržala sve do prestanka austrijske vlasti 1918. godine, utvrđena je dvorskim dekretom od 4. svibnja 1816. godine.[117] Potvrđena je nadležnost kotarskih sudova za građanske predmete s područja kotara u prvostepenom postupku. Na njih je preneseno i pravo prvostepene sudbenosti nad područjem 13 gospoštija bivše mletačke Istre. Ukinut je Privremeni krivični sud u Kopru te područja kotara Kopar i Socerb prelaze u nadležnost Pokrajinskog suda u Trstu (za krivične predmete). Kotarom Piran, pak, uvećan je prostorni djelokrug suda u Rovinju. Sud u Rovinju, koji je od 1. srpnja 1816. godine preuređen u *Zborni sud* (Giudizio Collegiale)[118], imao je uz nadležnost u krivičnim predmetima za gotovo čitavu Istru i prvostepenu nadležnost u građanskim predmetima za plemstvo i svećenstvo. U njegov su djelokrug spadali i neki građanski predmeti za koje su u austrijskim zemljama bili nadležni zemaljski sudovi (Landrechten). Tako su u nadležnosti ovog

[116] G. d. BRODMANN, *Memorie politico-economiche della città e territorio di Trieste, della penisola d'Istria, della Dalmazia fu veneta, di Ragusa e dell'Albania, ora congiunti all'Austriaco impero*, Venecija 1821, str. 128. Te su se istražne radnje sastojale od ispitivanja svjedoka, ispitivanja osumnjičenog ukoliko je određeno njegovo uhićenje, bilježenja svih relevantnih činjenica te slanja izvješća nadležnim krivičnim sudovima.

[117] Odredbe ovog dekreta objavio je G. d. BRODMANN, n. dj., str. 128. Dekret je stupio na snagu 1. srpnja iste godine.

[118] G. d. BRODMANN, n. dj., str. 128, naziva ovo sudište »Tribunale civile e criminale, Cambio mercantile e Consolato di mare«, ali u konzultiranim izvorima nismo našli potvrde za takav naslov.

suda bili predmeti u vezi s lihvom, neki predmeti iz obiteljskog prava[119] te gospodarski sporovi među raznim privrednim i staleškim udruženjima ili teritorijalnim zajednicama.[119a]

Za trgovačko mjembene i pomorske predmete bila su prvotno određena dva suda na kojima se i u ranijem periodu vršila takva sudbenost. Tršćansko okružje bilo je u djelokrugu Trgovačkog suda u Trstu (Tribunale mercantile), a za područje Riječkog okružja, za takve je predmete bio nadležan Građanski i krivični sud u Rijeci, a potom, od 1816. godine *Pokrajinsko prvostepeno krivično i trgovačko-mjembeno sudište i pomorski konzulat* (I. R. Tribunale civico provinciale criminale cambio mercantile e consolato del mare di prima istanza) u Rijeci.[120] Od iste je godine, kako je utvrđeno dvorskim dekretom od 4. svibnja 1816, nadležnost za takve predmete za istarsko područje Tršćanskog okružja prenesena na Zborni sud u Rovinju. Tršćanskom je Zemaljskom sudu ostala nadležnost u fiskalnim predmetima, i to za područje čitave Pokrajine Primorje.[121]

Prizivni sud za obje vrste predmeta, krivične i građanske, bio je najprije u Klagenfurtu, a od 15. rujna 1817. godine jurisdikcija u drugoj instanci prepuštena je *Prizivnom sudištu Primorja u Rijeci* (Imp. Reg. Tribunale Criminale d'Apello del Littorale di Fiume).[122] Posljednja sudska instanca bio je Vrhovni sud u Beču.

Paralelno s reorganizacijom sudske mreže u Istri provodilo se i uvođenje austrijskih zakona iz materijalnog i procesnog prava. Pokrajinska je uprava, istina, kanila još prije, odmah ujesen 1813. godine[123], uvesti austrijske pravne norme »uniformate ai metodi tedeschi«: uvjete za obavljanje javnih službi, parnični postupak, građanski i krivični zakonik. Ali je do zamjene francuskih zakona, unatoč najavama o brzom povlačenju naslijeđenog pravnog sustava iz upotrebe, stvarno i uz poznavanje novih pravnih propisa, došlo tek u tijeku 1815. godine. U prvoj polovici te godine, po nalogu Dvorske središnje komisije za organizaciju novopripojenih krajeva[124], izdan je niz okružnica i proglasa kojima se odnosni austrijski zakonici kao obvezni, cjelovito (»sola e unica norma«), protežu na čitavo područje Istre. Tako prema proglasima od 21. siječnja,[125] 17. svibnja [126] i 1. lipnja [127] 1815. godine od 1. srpnja iste godine stupa na snagu Opći austrijski građanski zakonik. Istog su datuma na području čitave Istre u cjelini uvedene odredbe Krivičnog zakonika iz 1803. godine[128] te Austrijskog građanskog parničnog postupka. Iz građanskog je zakonika, koji u vrijeme uvođenja još nije u cijelosti

---

[119] Predmeti iz bračnog prava »casi di matrimonio quoad vinculum«. Isti n. dj., str. 127.

[119a] Isto: »Gi affari complessivi di corporazioni e comunita o d'intiere localita sovrane.«

[120] N. CRNKOVIĆ, n. dj., str. 18.

[121] G. d. BRODMANN, n. dj., str. 128.

[122] *HAR*, K-5, kutija 5. Okružnica na njemačkom i talijanskom jeziku izdana 25. travnja 1820.

[123] Vidi bilj. 112.

[124] »Cesareo Regia Aulica Commissione Centrale d'organizzazione dei Paesi di nuova conqista«. Tako se komisija naziva u okružnicama spomentim u bilješkama 126, 130 i d.

[125] *HAR*, K-5, kutija 13. Proglas na njemačkom i talijanskom jeziku.

[126] *HAR*, K-5, kutija 14. Jezik njemački i talijanski.

[127] Isto.

[128] Isto. Proglas od 4. travnja 1815. godine. Jezik njemački i talijanski.

bio preveden na talijanski jezik[129], tijekom 1816. godine a i kasnije, preko okružnica i proglasa izdan niz pojedinačnih cjelina na talijanskom, hrvatskom i slovenskom jeziku (za Tršćansko okružje), i to osobito iz obiteljskog i nasljednog prava.[130] Takve su dopune objavljivane i za građanskopostupovne odredbe[131] i odredbe krivičnog prava.[132] Nakon 1816. godine takvih je dopuna sve manje, te na osnovu toga možemo zaključiti da je uvođenje austrijskog zakonodavstva u Istri gotovo u potpunosti provedno do konca te godine. Taj je proces, usporedimo li ga s uvođenjem novog zakonodavstva u drugim zemljama bivših Ilirskih pokrajina, završio relativno rano, pa i nekoliko godina prije nego drugdje.[133] Primjena novih sustava pravnih propisa reflektirala je i sve suprotnosti u koncepciji uređenja društva i dvojbe oko izgradnje pravnog sustava u monarhiji. »Jer, dok Opći austrijski građanski zakonik, temelj moderne građanske države, pretpostavlja potpunu slobodu pojedinca i njegova djelovanja — dotle je Krivični zakonik,... u citiranoj redakciji iz 1803. godine još temeljito prožet feudalnim koncepcijama i mjerama represije.«[134]

Obnovom feudalne uprave u gospoštijama vraćeno je na njima i patrimonijalno sudstvo, ali ne prema stanju prije 1805. godine, nego uz znatna zakonska ograničenja i kontrolu.[135] To se osobito odnosilo na naobrazbu sudaca u gospoštijama, koju su morali dokazati državnom svjedodžbom, te na njihovu materijalnu neodvisnost od gospodara zajamčenu stalnim prihodom. Morali su biti i u punoj zavisnosti od viših državnih organa, što je pak jamčio mjesni gospodar.[136] Kada je na temelju upravne reforme 1814. godine oformljen kotar Belaj, na njegovu je području kao cjelini uspostavljena patrimonijalna uprava i sudstvo. Njegov je feudalni gospodar, preuzevši i sudbene nadležnosti kotarskog povjerenika, u vladarevo ime vršio prvostepenu sudbenost u građanskim predmetima na tom području. Privilegirano sudstvo za plemstvo i kler obnovljeno je tako što su određena sudišta, osim krivične sudbenosti, sudila plemstvu i svećenstvu u građanskim sporovima (Trst, Rijeka, Rovinj). Mjesna nadležnost tih sudova poklapala se s istom nadležnošću u krivičnim predmetima.

---

[129] Vidi bilj. 126.

[130] *HAR*, K-5, kutija 13, »Obznaneye« od 3. 7. 1819. kojim se objavljuju 93 člana iz obiteljskog prava (»Hišno zakonske pravicze«). HAR, K-5, kutija 3, okružnica od 3. rujna 1816, u kojoj su objavljeni oni članovi Građanskog zakonika koji se odnose na izjavu posljednje volje općenito i u oporučnom obliku posebno. Jezik talijanski.

[131] *HAR*, K-5, kutija 3, okružnica od 6. siječnja 1816. u kojoj su objavljene odredbe kojih se moraju pridržavati kotarski sudovi pri postizanju nagodbe. Jezik talijanski.

[132] *HAR*, K-5, kutija 3, okružnica od 4. rujna 1816. s onim članovima Općeg zakonka koji reguliraju mogućnost primjene smrtne kazne. Jezik talijanski.

[133] Vidi V. MAŠTROVIĆ, n. dj., str. 69. B. STULLI, Istarsko okružje, n. dj., str. 16, drži da je uvođenje austrijskog zakonodavstva završilo 1818. godine, ali ne navodi razloge za takvo stajalište.

[134] B. STULLI, Istarsko okružje, n. dj., str. 16.

[135] G. d. BRODMANN n. dj., str. 127. Patrimonijalno sudstvo obuhvaćalo je građansku i nižu krivičnu sudbenost.

[136] Isto. Usp. i B. STULLI, Istarsko okružje, n. dj., str. 17. U gospoštijama bivše mletačke Istre, nakon pravosnažnosti dekreta od 4. svibnja 1816. godine, sudbenu nadležnost u građanskim predmetima u potpunosti preuzimaju kotarski sudovi.

Administrativno-teritorijalne mijene od 1816. do uspostave Istarskog okružja 1825. godine

Potpunija sistematizacija Pokrajine Primorje provedena je nakon 3. kolovoza 1816. godine, kada je, na prijedlog Centralne dvorske organizacijske komisije, određeno konstituiranje »*Kraljevine Ilirije*«.[137] Kraljevina Ilirija, čiji se naziv službeno zadržao do 1849. godine,[138] djelila se na dva posebna upravna područja — gubernija, kojima upravljaju upravnici — guverneri. U Tršćanski gubernij, koji je zadržao naziv »Primorje« ili »Austrijsko primorje«, sa sjedištem u Trstu, uključena je cijela Istra, Kvarnerski otoci, Banska Hrvatska južno od Save te Grofovije Gorica i Gradiška. Istarski je prostor unutar ove upravno izdvojene pokrajine zadržao podjelu na dva okružja — Riječko i Tršćansko. Granica između okružja u Istri ostala je nepromijenjena — najvećim se dijelom poklapala s negdanjom austrijsko-mletačkom međom, jedino su općine Labin i Plomin ostale priključene Riječkom okružju (vidi prilog 4).

Teritorijalno je Kraljevina Ilirija zadržala cjelovitost do 1822. godine. Tada je na neprekidna traženja hrvatskih i ugarskih staleža izdvojena Civilna Hrvatska i vraćena Hrvatskoj u sklopu Ugarske. Tako je znatno okrnjeno Riječko okružje, te je od preostalih istarskih kotareva te otoka Cres, Lošinj i Krk, kao posebna upravna cjelina, formirano *novo okružje sa sjedištem u Pazinu.* Potpale su mu sve općine bivšeg Riječkog okružja osim općina Rijeka, Bakar i Crikvenica.[139]

Administrativno odvajanje Rijeke od istarskog prostora slijedilo je i izuzeće tog područja iz djelokruga riječkih sudova. Kotari Kastav i Podgrad otada su u djelokrugu Građanskog i krivičnog suda u Trstu, a Kotar Lovran je u krivičnim predmetima potpao pod nadležnost suda u Rovinju. U djelokrug ovog potonjeg, koji je od 1821. godine ustrojen kao *Zemaljski sud* (Imp. Reg. Tribunale Provinciale di Rovigno),[140] spadali su krivični predmeti s područja gotovo čitave Istre. Jedino su najsjeverniji kotari (Kopar, Socerb, Podgrad i Kastav), zbog blizine ili bolje prometne povezanosti, ostali u nadležnosti rečenog suda u Trstu. Jurisdikcija u drugoj instanci, koju je za područje čitave Istre u krivičnoj i građanskoj sudbenosti imao Prizivni sud u Rijeci (od 1817), bila je od 1822. godine ponovo vraćena Apelacionom sudu unutrašnje Austrije u Klagenfurtu. Prizivni sud u Rijeci je, prema okružnici od 5. kolovoza 1822. godine,[141] ujedinjen s donjoaustrijskim sudom, te od tog vremena u Rijeci djeluju samo prvostepeni sudovi.

Do narednog koraka u upravno-teritorijalnoj sistematizaciji Pokrajine Primorje došlo je tijekom 1825. godine. Tada je, napokon, i Trst odvojen kao posebna upravna cjelina, a Pazinsko je okružje obuhvatilo sve općine bivšeg

---

[137] *HAR*, K-5, kutija 13, Proglas Franje I. o utemeljenju Kraljevine Ilirije i o unutrašnjoj podjeli (3. kolovoza 1816). Jezik talijanski. Usp i *Majestät Franz der Ersten Gesetze und Verordnungen*, 4, Bd, Beč 1818, str. 259—260.

[138] Spominje se u oktroiranom ustavu iz te godine. U carskom naslovu i grbu zadržao se sve do 1918. godine.

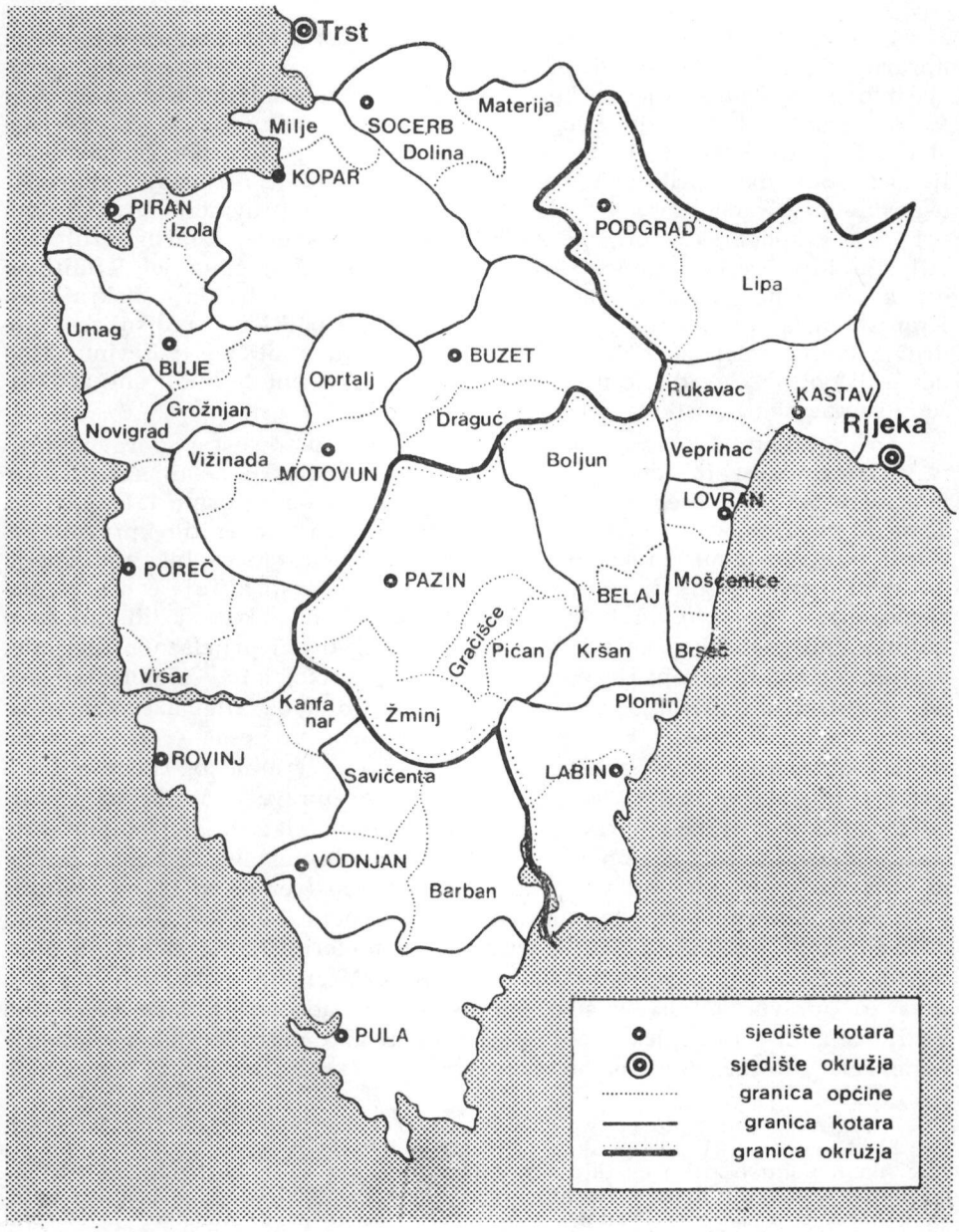
[139] *Raccolta delle legi ed ordinanze per Litorale austriaco-illirico dell'anno 1822*, Vol. 4/2, str. 536—38, dekret broj 24208. U ovoj upravnoj jedinici Istri su prvi put priključeni i kvarnerski otoci Krk, Cres, Lošinj i okolni otočići.

[140] B. BENUSSI, Storia documentata, n. dj., str. 227.

[141] *HAR*, K-5, kutija 5, Okružnica Uprave Primorja od 5. kolovoza 1822. godine, na njemačkom i talijanskom jeziku.

Prilog 4:

UPRAVNO-TERITORIJALNA PODJELA ISTRE UNUTAR TRŠĆANSKOG I RIJEČKOG OKRUŽJA PREMA STANJU IZ 1818. GODINE

Tršćanskog okružja osim Tržića, Devina i Trsta. Tako je otada cijela *Istra jedinstveno upravno područje* sa središnjicom u Pazinu, poznatije kao »*Istarsko okružje*«.[142]

UMJESTO ZAKLJUČKA

Uspostavom Istarskog okružja Istra je konstituirana kao jedinstvena upravna cjelina unutar svojih prirodnih geografskih međa. Formiranje okružja bilo je naravan posljedak kombinatorike bečkih vladajućih krugova, koji su, odstupivši od dosljednog legitimizma kakav je primjenjivan za prve austrijske uprave i uslijed kojeg je reformama 1804. godine potvrđena raskoljenost poluotoka, prihvatili koncepcije teritorijalnih formacija kakve je uspostavljala francuska vlast pri stvaranju Ilirskih provincija, uvažavajući pri tome gospodarske i etničke značajke kraja. Takve su zamisli rezultirale najprije formiranjem samostalnog Pazinskog okružja, čime je definitivno otpala mogućnost obnavljanja upravnih sveza ovog područja s Pokrajinom Kranjskom, a zatim okupljanjem oko njega kao političke središnjice i područja bivšeg mletačkog dijela poluotoka u novu političku tvorevinu, koja nema ni političke tradicije ni pravnopovijesnog kontinuiteta, ali čini zaokruženu geografsku i gospodarsku cjelinu.

Formiranjem Istarskog okružja kompletiran je i sustav upravne hijerarhijske organizacije kakav je u Istri, prema predlošku postojećem u drugim austrijskim nasljednim zemljama, izgrađivan od reformi 1814. godine. Time je na tom prostoru zaokružen period čestih i korijenitih upravnih reformi i teritorijalnih preustrojbi kojima je glavna zadaća bila unifikacija uprave i njena integracija u jednoobrazni državni sustav. Taj se proces, naravno, nije mogao prekinuti ovim događajem, ali je nakon čestih mijena o kojima smo govorili, a koje i daju glavni biljeg ovom prijelaznom periodu, nastupilo razdoblje mirnije administrativne politike, koja će potrajati sve do novih burnih zbivanja sredinom stoljeća. Od pada Mletačke Republike istarsko društvo prolazi kroz pojedine etape ovog procesa — od konzervativne i obazrive prve austrijske uprave, preko prevratničkog sustava francuske okupacije do druge, radikalnije austrijske uprave — u kojima je njegova partikularizirana upravna struktura izložena jačem ili slabijem procesu etatizacije jedinstvenih birokratskih državnih sustava. Svi novi upravni organi ustrojeni u tom vremenu djeluju prvenstveno kao instrumentarij prijenosa i koordinacije javne uprave, kao određeni stupnjevi u mehanizmu centralizirane strukture vlasti. I jedina upravno-teritorijalna struktura oformljena u Istri u tom periodu koja je obuhvaćala cjelinu poluotoka ima kao državno upravno predstavništvo par exellance nadzornu zadaću te svojim institucionalnim utjecajem koordinira i kontrolira patrimonijalnu upravu i ograničene ostatke municipalne samouprave.

---

[142] *Majestät Franz der Ersten Gesetze und Verordnungen*, 43 Bd, Beč 1827, str. 87. Nova teritorijalna podjela na okružja bila je provedena od 1. kolovoza 1825. na temelju okružnice »Circular Verordnung des k. k. küstenlandischen Guberniums womit die neue Kreisentheilung behant gemacht wird«. Uspostava Istarskog okružja u ovom je prilogu skicirana u sumarnim crtama jer je iscrpnu sliku njegova administrativnog uređenja i prolegomene njegova osnutka nedavno objavio B. STULLI, Istarsko okružje, n. dj., str. 7—44.

Izlučujući glavne značajke ovog razdoblja administrativnih mijena, valja naglasiti da se u unutrašnjem tkivu Istre odvijaju dva procesa. U jednome se novim upravnim projektima i njihovom realizacijom *lokalni organi počinju transformirati u organe državne uprave*, gubeći pri tome tradicijsko svojstvo političko-upravnog subjekta. Drugi proces, koji također proistječe iz univerzalizacije unutrašnje administracije, jest *proširenje funkcije i jurisdikcije središnjice prema zaleđu* i prirodnim međama kraja. Istarska su naselja tako administrativno-teritorijalnim mijenama »odozgo« mogla brže i čvršće srastati sa svojim okoljem, tvoreći organske upravno-gospodarske zajednice koje su prostorne konture u unutrašnjoj podjeli Istre zadržale do naših dana.

I istarsko sudstvo, u ovom povijesnom odsjeku s čestim promjenama državno-pravnih sustava, prolazi izrazito dinamičan razvojni put. Kao izravna posljedica političkih promjena njegova je osobitost česta promjena zakonske baze istarske sudbenosti, promjene u organizaciji sudova i njihova prostornog djelokruga. No, ne dijeleći razvojni put istarskog sudstva na pojedine etape, bitne su značajke toga razvoja pretvaranje sudišta od organa autonomnih općina u organe državne vlasti, derogiranje mjesnih statuta na temelju općih državnih zakona, ograničavanje ili ukidanje patrimonijalnog i privilegiranog sudstva te odvajanje građanske od krivične sudbenosti. Osobito obilježje razvoju sudstva u Istri u periodu 1797—1825. daje proces odvajanja sudstva od uprave. Ocijenjujući taj proces, vidjeli smo da se spomenuto odvajanje uvodilo postupno u organizacijski sistem sudstva, iako se dosljedno, osim u vremenu francuske uprave, nije provelo. Organizacija sudstva nakon 1814. godine u znatnoj je mjeri bila i priznanje francuskog sustava, koji je bilo teško mimoići, a svakako je nužan i logičan razvoj iz onog stanja i priprema koje su izvršene za prve austrijske uprave.

Na kraju valja reći kako prava valorizacija procesa i rezultata upravno-pravnih preustrojbi 1797—1825. godine u osnovnim upravnim društvenim strukturama — općinama — još ne može biti izrečena. Njoj bi morala prethoditi dugotrajna i sustavna faktografska istraživanja za svaku izdvojenu administrativnu jedinicu jer je dinamika prihvaćanja novina u svakoj od njih bila različita. Stoga je svrha ovog priloga ograničena na to da pregledom upravno-teritorijalnih i skicom temeljnih upravno-pravnih mutacija upozori na važnost istraživanja tog odsjeka istarske povijesti, koji se zaokružuje političkim ujedinjenjem poluotoka i konstituiranjem njegova unutarnjeg upravnog ustrojstva.

Goran Crnković

THE SYSTEM OF ADMINISTRATIVE AND JUDICIAL DISTRICTS IN ISTRIA IN THE PERIOD OF THE INTEGRATION OF THAT AREA FROM 1797 TO 1825.

Summary

Through the fall of the Venetian Republic and the annexation of Venetian Istria to Austria, the whole of Istria became one state. Thus bagan a new era in its development which marked the process of formation of the region as a separate administrative jurisdiction.

The period of »peaceful administration« under what is called the ist Austrian Administration, used a succession of cautious measuures to change the administrative and juridical system, after eight years replacing the dynamic reformation of the new French government. First in the former Venetian posessions and the in 1809 over the entire peninsula. The final Austrian annexation of 1813 nominally brought an end to all the innovations of the French government, through a series of administrative regulations and territorial reforms in the region. However, the governmental-territorial formations, in particular, still reflected the main conceptions of the former times. The period of frequent changes in governments and legal reforms ended with the stabilization of the interior administration and the establishment of of a unified administrative entity of the Istrian region (1825). Thus, after the priod of frequent changes came an era of peaceful administrative politics which were to last until the turbolant events of the middle of the century.

Although a wealth of relevant information is published in historical works about this period in Istrian history, especially in older works, the administrative-legal history has not yet been thoroughly investigated. The purpose of this paper is to review the administrative-territorial systems of the governmental and judicial regions, and to attemp to define the elementary facts about the general development of the administration and judicial system. In order to outline their development, it is necessary first to establish the chronological order of the activities of these institutions and to clarify the distinctions in their functions. In this way, the most important elements in the development of these institutions can be noted. Only thus is it possible to investigate the political and social history of this region.

The primary cahracteristics of the development of the internal administration of this period, regardless of the political changes, is the process of the estabilshment of local institutions. The local government institutions began to form primarily as state governmental institutions, as executive bodies of the state administrative bureaucratic system. All the administrative institutions established in Istria in this time functioned mainly as instru-

ments to coordinate public administration, as established degrees in the mechanism of the centralized governmental structure. One of these processes was the equalization of the local political units in order to get rid of the differences that arose from the individual local laws and traditions.

Significant aspects of this period in the development of the judical system were the separation of the judicial system from the administration, the establishment of the court system on the basis of general state laws and the change of the courts from autonomous local institutions into state institutions. The development of the judicial system is characterized by the fact that, due to the frequent changes in the state-legal system, the entire legal basis of the Istrian court system and organization was changed.